



Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Slægtsforskere:

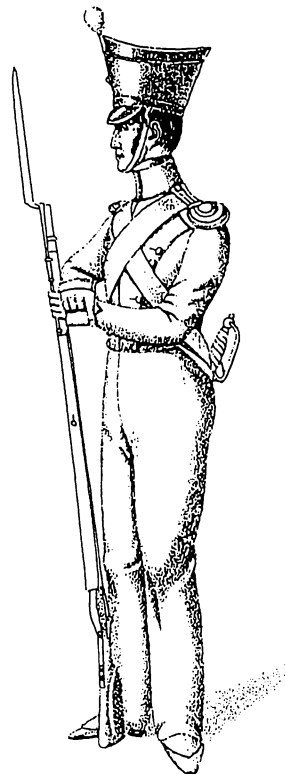
Lad os stå vagt og værne!

Værnepligt og militær har i århundreder spillet en vigtig og alvorlig rolle for størsteparten af den mandlige befolkning. - Ved udforskningen af vore forfædres liv og levned kan de arkivalier, som disse begreber har affødt, benyttes med stort udbytte.

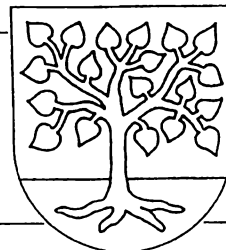
De militære arkivalier - f.eks. lægdsrullerne - og litteraturen om militæret er imidlertid fyldt med forkortelser, ord og begreber, som ikke er umiddelbart forståelige. - Foruden forklaringer på mange af disse indeholder hæftet oplysninger om krigsdeltagermedaljer mv.

ISBN-nummer: 87-90331-36-2

4. reviderede udgave publiceret 2003 af Anton Blaabjerg og Birgit Øskov som tillæg til



SLÆGTEN
FORUM FOR SLÆGTSHISTORIE



Indhold

Lægdsruller	s. 4-10
Stambøger	s. 10-16
Lægdsrulleforkortelser	s. 17-24
Tilgangsrullernes bogstavbetegnelser (Litra)	s. 25
Arbejdsvejledning, af Peter Kudsk	s. 26
Det militære sprog, af Ingvar Musaeus	s. 27-39
Forsvarets Arkiver, af Hans Chr. Bjerg	s. 40-41
Danske krigsmedaljer siden år 1800	s. 41-43
Ansøgning om krigsdeltagermedaljerne 1848-50 og 1864	s. 44
Dokument vedr. krigsdeltagermedaljerne	s. 45
Veteran fra -64	s. 46
Naboforeninger	s. 46-47
Litteraturliste	s. 47
Udgivelserne fra SLÆGTEN	s. 48-50

Militære arkivalier - er det noget for mig og mine?

"Kirkebøger og til nød folketællinger - det ved man da, hvad er!" siger de fleste slægtsforskere vel til sig selv de første mange år af deres forskertilværelse. Og det er da også rigtigt nok. Kirkebøgerne med deres helt konkrete oplysninger om "fødsel, vielse og død", og folketællingerne med deres opstillinger af "far, mor og børn, ældre på aftægt og tjenestefolk" er meget faste holdepunkter i enhver slægtsforskers tilværelse. Man ved, hvordan man slår op i disse arkivalier, man ved, hvor langt man må køre for at kunne benytte de pågældende arkivalier, og man ved præcis, hvor de står anbragt, når først man er indendørs.

"Lægdsruller, stamblade, Medaljeansøgninger - uha, uha" - man er vel næsten parat til at slå fast, at samtlige ens forfædre har været "militærnægtere" blot for at undgå at blive bragt ud på så usikker grund, som de militære arkivalier kan være. Men ganske ubemærket står man pludselig i fælden, idet man ved et simpelt kirkebogs opslag må konstatere, at "Landeværnsmænd N.N. blev gift med Pige A.A." - i folketællingerne for 1787 og 1801 kan man se benævnelserne "Nationalsoldat" eller "geworben Soldat" for henholdsvis udskrevne og hvervede soldater og i folketællingen 1850 står utallige gange "for Tiden indkaldt til Krigstjeneste". Det er vores håb, at dette lille hæfte kan være med til at skabe sikker grund under de slægtsforskere, der ønsker at gå bag om disse små hentydninger og lære deres forfædres militære tilværelse at kende.

I den foreliggende nye udgave af dette hæfte er der forsøgt indarbejdet diverse i øvrigt udmærkede pjecer fra Rigsarkivet og Landsarkivet i København, idet det må være tilstræbelseværdigt at have et fælles hæfte om problemerne i forbindelse med benyttelsen af lægdsruller m.v., hvortil de enkelte arkiver kunne udarbejde en enkelt tillægsside vedrørende specielle forhold på de respektive arkiver.

Lægdsruller

Hvad er lægdsruller? - Hvad kan de bruges til?

Lægdsruller er fortegnelser over de mænd, der kunne udskrives til militærtjeneste i hæren. Anvendelsesmulighederne er talrige, men de hyppigste formål er at følge en persons flytninger eller at få oplyst, ved hvilken enhed værnepligten blev aftjent.

Hvor finder man lægdsruller?

På Rigsarkivet findes lægdsruller fra hele landet, mens landsarkiverne kun har ruller fra de områder, som de hver især dækker. I Rigsarkivet er de som hovedregel komplette fra ca. 1789, mens det for landsarkivernes vedkommende først gælder fra 1849.

På landsarkiverne findes kopi på rullefilm af Rigsarkivets lægdsruller for det pågældende arkivs område fra ca. 1789 til ca. 1860, hvorefter originalt materiale findes i udskrivningskredsens arkiver i landsarkiverne.

Hvad er et lægd?

I årene efter 1788 blev Danmark inddelt i 1656 lægder. Lægdet blev identisk med sognet (på landet) eller (fra 1843) købstaden. Lægderne fik numre, der inden for hvert amt begyndte forfra med nr. 1.

1869 blev landet inddelt i 6 udskrivningskredse, hvori lægderne som i amterne blev nummereret fra nr. 1 i hver kreds, men med "tilbagevirkende kraft" fra begyndelsen af 1860'erne.

I afsnit 7 beskrives, hvordan det ønskede lægdnummer findes i amtet og fra 1869 i udskrivningskredsen.

Hvem stod i rullerne?

Forordningen af 20. juni 1788 om stavnsbåndets ophævelse fastslog, at værnepligten til landforsvaret påhvilede **bondestanden**. Selv om man flyttede til byen, blev man normalt ikke slettet af rullen. Omvendt blev en mand ikke automatisk værnepligtig, fordi han flyttede fra by til land. Det blev til gengæld hans sønner.

I 1829 blev det præciseret, hvilke mænd på

landet, der var at regne som værnepligtige. Det blev bestemt, at møllere og kromænd samt håndværkere på landet bestred en næring, der kunne sidestilles med bondestandens.

I hele perioden 1788-1849 var adel, gejstlighed og borgerskab fritaget for værnepligt. Ligeledes degnes, skoleholderes og substituatters børn. En substitut var en person, der mod betaling stillede som soldat på en andens vegne. I 1829 blev det tillige slået fast, at godsforvaltere, kontorbetjente og skovridere gik fri.

Som følge af krigsudbruddet i 1848 skulle alle, der var født 1823-1825 og som ikke tidligere havde været omfattet af værnepligten, stille på session.

Med lov af 12. februar 1849 om indførelse af almindelig værnepligt skulle alle, der var født 1826 eller senere, optages i lægdsrullen. Undtaget var kun præster og skolelærere. Fra 1861 var kun præster fritaget, men først i 1912 blev de sidste undtagelser fjernet. Fra da af gjaldt værnepligten alle ustraffede mænd med dansk indfødsret og med fast ophold i det egentlige Danmark.

Hvornår blev man optaget i landrullen?

Følgende oversigt viser, hvornår man blev optaget i lægdsrullen, og hvornår man senest blev slettet. Optagelse i rullen blev regnet efter den såkaldte "lægdsrullealder", dvs. den alder den værnepligtige havde ved årets begyndelse. Frem til 1862 var konfirmationen kriteriet for optagelse i lægdsrullen.

Nedre - øvre grænse

1788-1808 0 år - 35 (36) år

1808-1849 0 år - 45 år

1849-1861 14 år - 37 (38) år

1862 15 år - 37 (38) år

1863-1871 16 (17) år - 37 (38) år

1872-1912 18 (17) år - 35 (38) år

1912- 17 år - 36 år

(I parentes er tilføjet enkelte divergerende opfattelser af aldersgrænserne).

Ændringen af den nedre grænse i 1849 betød, at drenge under 14 år, der hidtil havde stået i rullen, nu blev slettet. Først når de nåede 14 års alderen, blev de på ny optaget i rullen. Hvis man blev erklæret uegnet til mili-

tærtjeneste, eller hvis man af andre grunde blev fritaget, kunne man slettes af rullen, før den øvre grænse var nået.

Hvordan førtes sørullerne?

Indtil 1849 førtes der:

Ungdomsruller 0-16 år

Hovedruller 16-50 år

Ekstraruller 50-død

Giver bl.a. oplysninger om togter med handelsflåden, skibs og skippers navne, hvor mange togter, der var foregået med kongelige skibe, huslig stilling (gift, ugift), hvor mange børn, erhverv osv.

Hvordan blev lægdsrullerne ført?

Der skelnes mellem *hovedruller* og *tilgangsruller*.

Hovedruller er fortegnelser over *samtlig* værnepligtige i et lægd i et givet år. *Tilgangsruller* indeholder dem, der blev optaget i rullen i et givet år, enten fordi:

- de nåede den registreringspligtige alder, eller
- de flyttede til lægdet (og stod i forvejen i rullen i det lægd, de flyttede fra).

Afgangsruller er ikke selvstændige ruller, men lægdsruller kaldes undertiden sådan. I stedet blev "afgang" noteret i den rulle, hvor den værnepligtige senest var indført. Årsagerne til afgang kunne bl.a. være, at den værnepligtige flyttede, blev kasseret, at han nåede ud over den værnepligtige alder, blev fritaget af andre årsager eller døde.

Rullerne er i tidens løb blevet ført efter forskellige retningslinier:

1789-1795: Der førtes hovedruller hvert år. Rullerne findes dog ofte først fra begyndelsen af 1790'erne.

1795-1849: Hovedrullerne blev nu kun ført hvert 3. år. I de mellemliggende to år førtes kun tilgangsruller.

Eksempel: I Randers Amt førtes en hovedrulle i 1822; i 1823 og 1824 kun tilgangsruller og igen i 1825 en ny hovedrulle. I den indskrev man flg.:

Alle fra 1822-hovedrullen og tilgangsrullerne 1823-24, som

- stadig boede i lægdet og
- som i øvrigt faldt ind under kategorien

"værnepligtig" m.h.t. alder, egnethed etc. samt

- alle, som blev født i lægdet eller flyttede dertil i det pågældende år.

Dvs., at hovedrullen samtidig fungerede som tilgangsrulle.

1849-ca. 1861: Hovedruller blev nu kun ført hvert 6. år og tilgangsruller i de mellemliggende 5, men principperne var de samme som i den foregående periode.

Efter ca. 1861: I 1861 blev det bestemt, at hele rulleføringen skulle omlægges. Det betød, at man reelt afskaffede de hidtidige hovedruller (med undtagelse i et enkelt år), så der fremover kun skulle føres *tilgangsruller* og *omskrevne ruller*.

Tilgangsruller indeholder dem, der blev optaget i rullen et givet år, enten fordi:

- de nåede den registreringspligtige alder, eller
- de flyttede til lægdet (og i forvejen stod i rullen i det lægd, de flyttede fra).

Det ny system med udelukkende tilgangsruller indebar, at den værnepligtige i princippet kun blev indført i rullen for det pågældende lægd en gang. Dog kan han eventuelt findes i den såkaldte "*omskrevne rulle*".

Omskrevne ruller blev udarbejdet 11 år efter tilgangsrullens tilblivelse. De omfattede de værnepligtige, som havde boet i lægdet i samtlige 11 år, og som stadig var værnepligtige.

Hovedrullen. Efter den ny ordnings ikrafttræden blev der kun ført en hovedrulle. Den blev udarbejdet som den første rulle efter overgangen til udskrivningskredsene. I denne hovedrulle indskrev man de værnepligtige fra den foregående hovedrulle samt fra de efterfølgende tilgangsruller, som stadig boede i lægdet, og som stadig var værnepligtige.

Afgangsruller er ikke selvstændige ruller, men de kaldes undertiden sådan, fordi "afgang" blev noteret i den rulle, hvor den værnepligtige senest var indført. Årsagerne til afgang kunne bl.a. være flytning, kassation, at man nåede ud over den værnepligtige alder, døde eller blev fritaget af andre årsager.

For at finde en bestemt mand i lægdsrul-

len, må man bestille tilgangsrullen fra det år, man ved eller formoder, at han blev optaget (se under afsnit 8). Det kan derfor blive nødvendigt at bestille tilgangsrullen fra det år, han senest kan have taget ophold i lægdet samt alle tilgangsrullerne fra de foregående 10 år.

Hvordan bestiller man lægdsruller?

Først må man gøre sig klart, om den person, man søger, overhovedet vil være at finde i rullen, jf. de kriterier, der er beskrevet i de foregående afsnit.

Ved bestilling skal man bruge følgende oplysninger:

1. Sognets/købstadens lægdsnummer og amt.
2. Gruppe- og bindnummer på den enkelte rulle.

ad 1. Sognets/købstadens lægdsnummer finder man på Rigsarkivet i bogen *Lægdsruller - sognefortegnelse og forkortelser*. Den er blå og står på reolfag 9 i læsesalens vejledningsområde samt på reolfag 3 på selve læsesalen. Alle sogne er her opført alfabetisk. For det pågældende år skal man notere *amt/udskrivningskreds* og *lægdsnummer*. Nedenfor vises et udsnit af en side i *Sognefortegnelsen*:

SOGNEREGISTER G				
Grundfør	1789-1793	1. jy. dist.	Havreballegd. a.	lægdd 12
	1794-1850	1. jy. dist.	Århus a.	lægdd 12
	1851-1862	7. u. dist.	Århus a.	lægdd 12
	1863-	4. u. kreds		lægdd 264
Grurup S	1792-1793	2. jy. dist.	Vestervig a.	lægdd 23
	1794-1850	2. jy. dist.	Thisted a.	lægdd 49
	1851-1861	6. u. dist.	Thisted a.	lægdd 49
	1862-	5. u. kreds		lægdd 228

På landsarkiverne findes tilsvarende fortegnelser og lægdsnumrene.

ad 2. Gruppe- og bindnummer finder man på Rigsarkivet i registraturen *Fortegnelse over lægdsruller 1789 - CA. 1863*. Den er brun og står ligeledes i læsesalens vejledningsområde (reolfag 9) og på selve læsesalen (reolfag 3). På side 5-6 findes en indholdsfortegnelse over amterne. Find det ønskede amt og slå op på den angivne side. Her er alle lægdsrullerne fra ca. 1789 til ca. 1861 opført. Find det ønskede årstal. På næste side ses et udsnit af en side i registraturen.

Forklaring på forkortelserne i registraturen:
Hvd. betyder hovedrulle.

Tilg. J betyder tilgået i år "J", dvs. 1843 (mere om dette under *Bogstaver i stedet for årstal* i afsnit 8).

Tilg. betyder tilgangsrulle.

Lægdsnr. angiver, hvilke lægdsnumre, der er indeholdt i det enkelte bind.

Lægdsrullefortegnelse						
Gruppe 4						
			rulle	lægdsnr.	bd.	
1836	-	tilf. L	tilf.	alle	178	
1837	-	- M	-	-	186	
1838	-		hvd.	1-40	190	
1838	-		hvd.	41-77	191	
1838	-		hvd.	78-121	192	

På landsarkiverne findes tilsvarende registraturer, idet der dog her frem til midten af 1800-tallet må benyttes kopi på rullefilm af de Rigsarkivets lægdsruller.

På Rigsarkivet påføres bestillingen: *Lægdsruller*. Endvidere *Gruppenummeret* øverst på siden. Evt. tilføjes *amtet* (men *ikke* distriktet). Endelig skrives *årstallet* i venstre kolonne og *bindnummeret* i højre kolonne.

Arkivgruppe:	LÆGDSRULLER
Proveniens nr.:	
Titel på bd., pk., læg:	GRUPPE 4 (VEJLE AMT)
Ar. 1838	Nr. BD. 191

Efter ca. 1861

På Rigsarkivet findes der ikke en lægdsrulleregistratur for tiden efter ca. 1861. Dog er der udarbejdet en oversigt for de første årgange under hver udskrivningskreds. Den står sammen med de øvrige hjælpemidler på reolfag 3 og 9.

Ved bestilling gælder følgende:

1. De værnepligtige, der allerede var indført i en lægdsrulle før ca. 1861, blev overført til en ny hovedrulle, der kom til at danne grundlaget for rulleføringen under udskrivningskredsen. En eventuel senere flytning vil være noteret i denne rulle eller i den omskrevne rulle 11 år efter.
2. På ryggen af hvert lægdsrullebind vil

man se, at der nu er påtegnet 2 årstal, f.eks. 1872 og 1890. Det første (1872) oplyser fødeåret for dem, der optages i lægdsrullen, fordi de har nået den registreringspligtige alder. Det andet (1890) fortæller, hvilket år rullen er ført. Dette årstal har betydning, når man skal følge flytninger for en person, der allerede står i lægdsrullen.

Systemet kan demonstreres med følgende opdagede eksempel:

Peder Sørensen blev født i Grundfør Sogn i 1866. Her boede han, da han som 18-årig blev optaget i lægdsrullen i 1884. Kun tre år efter - i 1887 - flyttede han til Grurup Sogn, hvor han blev boende, til han blev slettet af

rullen i 1904. Da blev han 38 år, og nåede dermed ud over den værnepligtige alder.

Peder Sørensen vil derfor være indskrevet i 3 lægdsruller:

1. Tilgangsrullen for Grundfør Lægd over fødte i 1866 (se eks. a nedenfor).
2. Tilgangsrullen over tilflyttede i Grurup Lægd i 1887 (se eks. b nederst).
3. Den omskrevne rulle for Grurup fra 1898. Her vil det også være noteret, at han slettes af rullen (se eks. c næste side).

Med udgangspunkt i ovennævnte eksempel vises, hvordan bestillingssedlerne skal udfyldes:

- a Hvis personen, man søger, var født i lægdet eller flyttede dertil, før han havde nået den registreringspligtige alder, skal man ved bestillingssedlens rubrik "År" skrive personens fødselsår:

Arkivgruppe: LÆGDSRULLER	Proveniens nr.:
Titel på bd., pk., læg: 4. UK, LÆGD 264	
År: FØDT 1866	Nr.:

- b Hvis han derimod ved flytningen allerede var indført i en lægdsrulle, skal man ved rubrikken "År" skrive det år, man véd eller formoder, han tilflyttede.

- c Når det gælder omskrevne ruller, anfører man på bestillingssedlen det år, rullen blev omskrevet (dvs. 11 år efter den oprindelige tilgangsrulle):

Arkivgruppe: LÆGDSRULLER	Proveniens nr.:
Titel på bd., pk., læg: 5. UK, LÆGD 228	
År: TILFLYTTET 1887	Nr.:

Dobbeltnummerering af lægderne ca. 1861-70

Brugeren af lægdsruller fra 1860'erne skal holde sig følgende forhold for øje: Inddelingen af hele Danmark i 6 udskrivningskredse blev gennemført 1869, men man valgte at lade rullerne ordne efter den nye inddeling allerede fra ca. 1861. Det betyder, at der på hvert folioark i lægdsrullerne er to lægdsnumre. Det ene er skrevet i hånden og er lig med det gamle nr. (da lægderne var

nummereret inden for hvert amt). Det andet er påført med stempel på et senere tidspunkt og er lig med det nye nr. under udskrivningskredsen. Ved hjælp af Justitsministeriets *Cirkulære-Bestemmelser vedkommende Lægds-væsenet* af 22. juli 1870 kan man gå fra det gamle lægdsnummer til det nye og omvendt. En fotokopieret udgave af denne er opstillet på læsesalen sammen med de tidligere omtalte hjælpemidler.

Arkivgruppe: LÆGDSRULLER	Proveniens nr.:
Titel på bd., pk., læg: 4. UK, LÆGD 228	
Af: OMSKREVET 1898	Nr.:

Hvilke oplysninger giver lægdsrullerne?

I lægdsrullerne ses lægdernes numre øverst på højre side. Det viste eksempel vedrører Sæbelov [Christensen], søn af Christen Godskesen i Øster Snede Sogn (gruppe 4, Vejle Amt, 1838, bind 191, lægd 74):

følge en værnepligtig fra rulle til rulle, når han først er fundet.

Bogstaver i stedet for årstal. De, der førte rullerne, benyttede sig af bogstaver, når de skulle angive årstal. - Se oversigten efter lægdsrulleforkortelserne.

Glt. Løbs. No.	Nyt Løbs. No.	Fædrenes og Sønnernes Navne.	Sønnernes Fødested.	Alter. Aar.	Højde, Tommer	På høvidet Sæbeløstet.	Betegnninger.
179/188	8	Sæbelov Christen	Indreger	26	61 1/2	Gammel	1838 S. Ø. Snede Sogn, Vejle Amt

De fleste oplysninger fremgår af den rubrik, de står under. Det drejer sig om den værnepligtiges navn, hans far (eller evt. hans mor, hvis han er født uden for ægteskab), alder, fødested, opholdssted og højde. Endvidere får man oplysning om evt. fysiske eller psykiske handicap, f.eks. om han var platfodet, kalveknæet, havde skæv ryg, var sindssyg etc.

Vi skal her kun hæfte os ved to forhold: Oplysninger om *flytninger* samt de *talrige forkortelser*, som udskrivningsvæsenet har benyttet sig af, herunder *bogstaver* til at angive årstal.

Løbenumre. Når den værnepligtige blev indskrevet i lægdsrullen, fik han et løbenummer. Det ses i rubrikken *Nyt Løbenummer*. Til venstre for dette ses rubrikken *Gl. Løbenummer*. Det henviser til det nr., han havde i den *forrige* rulle (hoved- eller tilgangsrulle) indenfor *samme* lægd. Derfor er det nemt at

Flytninger. I eksemplet ses noteret en flytning: "77 - Q - 148".

- "77" angiver lægdets nummer. Da der ikke er anført et amtsnavn, sker flytningen inden for amtet. Hvis der havde stået et amtsnavn foran lægdsnummeret, havde det betydet, at han var flyttet til lægd nr. 77 i det anførte amt.

Bogstavet "Q" betegner årstallet for flytningen (1841).

- "148" er Sæbelov Godskesens løbenummer i den ny lægdsrulle.

Rækkefølgen er derfor: 1) Evt. amt, 2) lægdets nr., 3) årstallet angivet med et bogstav og 4) den værnepligtiges nye løbenummer.

Der findes en "nøgle", der gør det muligt at finde ud af, hvilket sogn eller købstad, der skjuler sig bag et lægdsnummer. Det drejer sig om Justitsministeriets *Cirkulære-Bestemmelse vedkommende Lægdsvæsenet* af 22. juli 1870. En fotokopieret

udgave er opstillet på læsesalen sammen med hjælpemidlerne, der er omtalt i afsnittet "Hvordan bestiller man lægdsruller?"

Et opslag på side 63 viser, at Vejle Amts lægd nr. 77 (og 76) var Sindbjerg Sogn (enkelte gange kan et sogn være splittet op i to lægder).

Forkortelser

I vedtegningerne ses ofte benyttet et system af forkortelser, der bl.a. kan rumme oplysninger om den enhed, den værnepligtige skulle gøre tjeneste ved. - Se listen over disse forkortelserne senere i hæftet her.

Tilgængelighed

Lægdsruller er først tilgængelige, når de er 80 år gamle, regnet fra det år den sidste notering blev foretaget i rullen.

Stambøger

Med lægdsrullens oplysning om den enhed, hvor den værnepligtige aftjente sin værnepligt, kan man gå videre til enhedens stambøger i Forsvarets Arkiver, Rigsarkivets 3. afdeling. Men stambøgerne kan også bruges den modsatte vej: Hvis man kender den militære enhed, hvor den værnepligtige gjorde tjeneste, kan man via stambogen få oplyst, hvilket lægd han kom fra.

Hvad er en militær stambog?

Den militære personregistrering i Danmark foregik fra 1747 og frem til omkring 1900 ved hjælp af de såkaldte stambøger. Der eksisterer fra perioden før en række usystematiske personlister, ligesom der er bevaret personfortegnelser med faste rubrikker fra 1730'erne, men først fra 1747 indførtes ensartede bøger ved regimenterne, hvori stammandskabet, omfattende såvel officerer som underofficerer og menige, registreredes. Fra omkring 1900 gik man over til stamblade og stamkort, der senere er blevet sorteret personbestemt og ikke enhedsbestemt som oplysningerne i stambøgerne.

I dag udgør de militære stambøger, der er placeret i Forsvarets Arkiver, nu Rigsarkivets 3. afdeling, en omfattende personalhistorisk

kilde, der med fordel kan benyttes, når man er i besiddelse af de nødvendige indgangsoplysninger samt er klar over deres begrænsninger.

Inddelingen i stambøger følger de militære enheders inddeling. Igennem 1700-tallet var infanteriregimenterne normalt inddelt i 12 kompagnier. I løbet af 1800-tallet gik man over til at inddele regimenterne i 4 kompagnier med undtagelse af perioden under krigen 1864, hvor der var 8 kompagnier i hvert regiment. 4-inddelingen har holdt sig til vore dage. Rytterregimenterne var inddelt i 4-6 eskadroner både i 1700- og 1800-tallet. Artilleriregimenterne var inddelt i et mindre antal afdelinger.

Hvilke personer finder man i stambogen?

I følge reglementet var der en fast inddeling af stambogen. Kompagnichefer opføres på s. 1-2, premierløjtnanter på s. 3-4, sekondløjtnanter på s. 5-6 og fenrikker på s. 7-8. På s. 12-16 opføres underofficerer. Derefter følger tambourer, dvs. spillemænd, og gemeene, dvs. menige. Specielle stillinger som f.eks. auditører og feltskærere vil oftest være anført i 1. kompagnis stambog, selv om deres funktion omfattede hele regimentet.

Frem til 1774 var de danske regimenter hvervede. Det var muligt for danskere at melde sig til regimenterne, men hovedparten af mandskabet var udlændinge, der ernærede sig som soldater. Mange af disse forblev i landet, og stambøgerne er derfor en væsentlig kilde til indvandringen i Danmark i 1700-tallet.

Fra bondebefolkningen blev der efter 1701 udtaget folk til en landmilits, der skulle supplere de hvervede regimenter. Fra 1774 begyndte i princippet afviklingen af den hvervede hær, og regimenterne blev suppleret med folk fra landmilitsen. I 1788 indførtes den personlige værnepligt, der påhvilede bondebefolkningen. Disse værnepligtige opførtes i stambøgerne og fortrængte efterhånden de hvervede. Efter 1808 blev der ikke længere hvervet soldater efter det hidtidige princip, og ordningen ophørte helt i 1814.

Hvilke oplysninger giver stambøgerne?

Der opstilledes i stambøgerne faste rubrikker for oplysningerne om de enkelte kategorier. Efter dette afsnit gengives rubrikkerne, således som de fastsattes 1747, 1803 og 1860.

Som det ses, var stambøgerne 1747-1803 indrettet på den udenlandske hvervning. Efter 1774 blev rubrikken "Vaterland" ved danske indrullerede benyttet til at angive den landsdel, de kom fra, f. eks. "Sjælland". Indtil 1774 var kommandosproget tysk. Ændringen i 1803 skete som følge af hvervningens reduktion, ligesom ændringen i 1860 er en følge af den almindelige værnepligts indførelse i 1849.

Til rubrikkerne skal bemærkes, at fødestedet i 1700-tallet er meget upræcist anført. Bedre bliver det i 1800-tallet. Fødeåret vil kunne regnes indirekte ud ved at sammenholde angivelsen af alderen med tidspunktet for tilgangen til kompagniet. "Capitulationen" er den kontrakt, hvorved soldaten forpligter sig til at tjene en vis tid enten ud over den lovbestemte, hvis der er tale om nationalt udskrevne, eller den aftalte tid, hvis der er tale om en hvervet. Når soldaten "recapitulerer", formyer han denne kontrakt eller aftale.

1747 - (dansk oversættelse tilføjet)

- 1 No. (nummer)
- 2 Nahmen (navn)
- 3 Vaterland (fædreland)
- 4 Religion (religion)
- 5 Profession (erhverv)
- 6 Ob er verheyrather und Kinder habe (om han er gift og har børn)
- 7 Ob er noch Eltern im Leben habe, auch wo und was sie sind (om hans forældre endnu lever, hvor og hvad de er)
- 8 Ob, wo und wie lange er vorhin in Unsere Diensten gestanden (om hvor og hvor længe han har stået i Vor tjeneste)
- 9 Ob, und welchen andern Herren er Sonsten, und wie lange gedienet (hvilke andre herrer han ellers har tjent og hvor længe)
- 10 Wo und von wem er angeworben worden, oder wie er zur Compagnie gekommen (hvor eller af hvem han er blevet hvervet, eller hvordan han er kommet til kompagniet)

- 11 In welchen Alter (i hvilken alder)
- 12 Wo und wann er enrolliret worden (hvor og hvornår han er blevet indrullet)
- 13 Wann er im General-Commissariats presentiret worden (hvornår han er blevet noteret hos Generalkommissariatet)
- 14 Wann er zu Fahne geschworen (hvornår har han aflagt faneed)

For underofficerer fortsætter rubrikkerne derefter:

- 15 Wann er jedesmahl Corporal, Fourir oder Sergeant geworden (hvornår han er blevet udnævnt til korporal, furer eller sergent)
- 16 Wann, wie und weswegen er von der Compagnie wieder abgegangen (hvornår, hvordan og hvorledes han igen er afgået fra kompagniet)
- 17 Wie lange er Uns der Zeit gedinet gehabt (hvor lang tid han har været i Vor tjeneste)
- 18 In welcher No. der Zahl-Rolle derselbe zuletzt gestanden (hvilket nr. i betalingsrullen han sidst stod i)

For menige er de tilsvarende rubrikker:

- 15 Datum und Zeit seiner Capitulation (dato og tid for hans kapitulation)
- 16 Wie oft und wie lange er recapituliret (hvor ofte og i hvor lang tid har han recapituliret)
- 17 Wann, wie und weswegen er von der Compagnie wieder abgegangen (hvornår, hvordan og hvorhen han igen er afgået fra kompagniet)
- 18 Wie lange er Uns der Zeit gedienet gehabt (hvor lang tid har han været i Vor tjeneste)
- 19 In welcher No. der Zahl-Rolle derselbe zuletzt (hvilket nr. i betalingsrullen han sidst stod i)

1803

- 1 No.
- 2 Charge og Navn
- 3 Fødested
- 4 Størrelse
- 5 Statur
- 6 Haar

- 7 Øine
- 8 Skuldre
- 9 Been
- 10 Religion
- 11 Profession
- 12 Om han er givt og har Børn
- 13 Om og hvor hans Forældre leve, og hvo de ere
- 14 Om og hvorlænge han tilforn har staaet i Vor Tieneste
- 15 Om og hvilke fremmede Magter han tilforn har tient og hvorlænge
- 16 Hvor og af hvem han er hvervet, eller hvorledes han er kommen ved Compagniet
- 17 I hvilken Alder
- 18 Naar han har aflagt Troskabs-Eed
- 19 Capitulationens Datum og Længde
- 20 Hvor ofte og paa hvor lang Tid han har recapituleret
- 21 Naar han er bleven Corporal, Fouereer eller Sergeant
- 22 Naar og hvorledes han er afgaaet fra Compagniet
- 23 Hvorlænge han den Tid har været i Vor Tieneste, og hvilket var hans sidste Talno.

1860

- 1 Rekrutnr.
- 2 Compagni Nr.
- 3 Fulde Navn
- 4 Fødested
- 5 Fødselsår
- 6 Højde i Tommer
- 7 Sogn eller Gods
- 8 Amt, Landskab, Godsdistrikt eller Stad
- 9 Hovednr.
- 10 Lægd
- 11 Lægds Nr.
- 12 Om gift
- 13 Naar mødt ved Bataillon
- 14 Naar edsfæstet
- 15 Naar stillet eller byttet Nummer
- 16 Naar Undercorporal
- 17 Naar afgaaet. Overført til Forstærkningen
- 18 Naar afgaaet. Tilfældig Anledning og hvilken
- 19 Naar flyttet; overgaaet til forandret Stilling i Rullen

- 20 Permission - og Indkaldelsesnr.
- 21 Vedtegning

Hvordan finder man den rigtige stambog?

For at kunne bestille og benytte de militære stambøger er det nødvendigt at kende navnet på den pågældende militære enhed. I enhedens arkiv kan man så finde de pågældende stambøger fra de tidsrum, man søger. Hvis den pågældende er underofficer, og man ikke kender enhedens navn, kan der søges i følgende kartoteker, der refererer til stambøgerne, og som kan rekvireres til læsesalen:

- Fodfolkets underofficerer og spillemænd
- Rytteriets underofficerer
- Artilleriets underofficerer
- Raket-, Sappør- og Ingeniørkorpsets underofficerer
- Kirurger, Feltskærere, Dyr læger, Kursmede
- Feltpræster, Fanesmede m.fl.

Disse kartoteker omfatter som nævnt kun underofficerer og kan i øvrigt være ufuldstændige. De rekvireres til læsesalen ved henvendelse til det vagthavende personale. Efter 1788 kan de pågældende findes i lægdsrullerne, der ofte vil henvise til hvilken militær enhed, den pågældende er blevet overført til. På grundlag af denne oplysning kan stambogen bestilles.

Hvordan finder man det rigtige navn på den militære enhed?

De militære enheder i Danmark har gennem årene ændret navne bl.a. som følge af organisatoriske ændringer. Som fast regel vil de militære enheders arkiver derfor være betegnet ved det navn, som enheden har i dag, eller som det havde, da den pågældende enhed blev nedlagt. Det navn, der skal bestilles efter, uanset hvad den militære enhed hed på det tidspunkt, hvorfra man skal bruge en stambog, findes ved at gå ind på den såkaldte "navnekæde". Disse navnekæder henvises der til i en speciel registratur anbragt på læsesalen ved registraturerne over Forsvarets Arkiver og i den trykte vejledning og oversigt/guiden *Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse, III, Forsvarets Arkiver, 1. bind, Hæren 1660-1980*, udgivet 1984. Her slår man i indekset navnet på den konkrete

militære enhed op og vil da blive henvist til det pågældende arkivs "bestillingsnavn".

Fra nævnte bind af guiden medtages her "navnekæder" for de enheder, der har haft forskellige navne 1747-1900; "bestillingsnavnet" i *kursiv*:

Infanteriet:

- Holstenske geworbne Infanteriregiment fra 1735, 1758 eller 1785 *Viborgske geworbne Infanteriregiment*, ophævet 1789.
- Oldenborgske geworbne (Infanteri) Regiment fra 1679, 1785 *Sjællandske Infanteriregiment*, 1803 indlemmet i Marinekorpsset.
- Delmenhorstske geworbne Infanteriregiment oprettet 1733, 1778 Sjællandske geworbne Infanteriregiment, 1785 *Fynske geworbne Infanteriregiment*, ophævet 1789 og indlemmet i Prins Frederiks Infanteriregiment.
- 2. Bataljon let Infanteri (Sjælland) oprettet 1789, 1790 2. Sjællandske Bataljon let Infanteri, 1808 *Jyske Skarpskyttekorps*, 1816 ophævet.
- *Fynske nationale Regiment* (til Fods) oprettet 1733, 1763 delt i 1.-3. Fynske Bataljon, 1765 ophævet.
- *Nørre Jyske nationale Regiment* (til Fods) oprettet 1733, 1763 delt i 1.-3. Nørre Jyske Bataljon, 1765 ophævet.
- *Søndre Jyske nationale Regiment* (til Fods) oprettet 1733, 1763 delt i 1.-3. Søndre Jyske Bataljon, 1765 ophævet.
- *Sjællandske nationale Regiment* (til Fods) oprettet 1735 (eller 1733), 1763 delt i 1.-3. Sjællandske Bataljon, 1765 ophævet.
- *Slesvigske nationale Regiment* (til Fods) oprettet 1737, 1763 Slesvigske Bataljon, 1765 ophævet.
- *Slesvig-holstenske nationale Regiment* oprettet 1737, 1763 Slesvig-holstenske Bataljon, 1765 ophævet.
- *Oldenborgske* (og Delmenhorstske) *nationale Regiment* oprettet 1704, 1763 Oldenborgske Bataljon, 1765 ophævet.
- *1. regiment* oprettet 1880: stab, 1., 15., 21. og 31. Bataljon.
- *2. regiment* oprettet 1880: stab, 3., 18., 22. og 32. Bataljon.

- *3. regiment* oprettet 1880: stab, 2., 13., 23. og 33. Bataljon.
- *4. regiment* oprettet 1880: stab, 4., 17., 24. og 34. Bataljon.
- *5. regiment* oprettet 1880: stab, 7., 19., 25. og 35. Bataljon.
- *6. regiment* oprettet 1880: stab, 5., 16., 26. og 36. Bataljon.
- *7. regiment* oprettet 1880: stab, 10., 12., 27. og 37. Bataljon.
- *8. regiment* oprettet 1880: stab, 14., 20., 28. og 38. Bataljon.
- *9. regiment* oprettet 1880: stab, 6., 8., 29. og 39. Bataljon.
- *10. regiment* oprettet 1880: stab, 9., 11., 30. og 40. Bataljon.
- Danske Livregiment til Fods oprettet 1763, 1819 1. Livregiment til Fods, 1842 1. Linie Infanteribataljon, 1848 1. Lette Infanteribataljon, 1855 1. Linie Infanteribataljon, 1860 1. Infanteribataljon, 1863 1. Infanteriregiment, 1865 1. Infanteribataljon, 1867 *1. Bataljon*, 1951 ophævet.
- 1747 Kronprinsens Regiment, 1748 Kongens Livregiment, 1764 Norske Livregiment, 1819 2. Livregiment til Fods, 1842 2. Linie Infanteribataljon, 1860 2. Infanteribataljon, 1863 2. Infanteriregiment, 1865 2. Infanteribataljon, 1867 *2. Bataljon*, 1951 ophævet.
- 3. Linie Infanteribataljon oprettet 1842, 1860 3. Infanteribataljon, 1863 3. Infanteriregiment, 1865 3. Infanteribataljon, 1867 *3. Bataljon*, 1951 ophævet.
- Fynske geworbne Regiment fra 1730, 1749 Kronprins Christians Regiment, 1766 Kongens Regiment, 1808 Kronens Regiment, 1839 3. Livregiment til Fods, 1842 4. Linie Infanteribataljon, 1860 4. Infanteribataljon, 1863 4. Infanteriregiment, 1865 4. Infanteribataljon, 1867 *4. Bataljon*, 1951 ophævet.
- Sjællandske geworbne Regiment fra 1679, 1768 Kronprinsens Regiment, 1808 Kongens Regiment, 1839 Kronens Regiment til Fods, 1842 5. Linie Infanteribataljon, 1860 5. Infanteribataljon, 1863 5. Infanteriregiment, 1865 5. Infanteribataljon, 1867 *5. Bataljon*, 1951 ophævet.
- Laalandske Infanteriregiment fra 1735, 1753 Prins Frederiks Infanteriregiment,₁₃

- 1806 Prins Christian Frederiks Regiment, 1839 Kongens Regiment, 1842 6. Linie Infanteribataljon, 1860 6. Infanteribataljon, 1863 6. Infanteriregiment, 1865 6. Infanteribataljon, 1867 **6. Bataljon**, 1951 ophævet.
- Bornholmske Infanteriregiment fra 1741, 1785 Århusiske Infanteriregiment, 1790 1. Jyske Infanteriregiment, 1842 7. Linie Infanteribataljon, 1860 7. Infanteribataljon, 1863 7. Infanteriregiment, 1865 7. Infanteribataljon, 1867 **7. Bataljon**, 1951 ophævet.
 - 8. Linie Infanteribataljon oprettet 1842, 1860 8. Infanteribataljon, 1863 8. Infanteriregiment, 1865 8. Infanteribataljon, 1867 **8. Bataljon**, 1951 ophævet.
 - Slesvigske Infanteriregiment fra 1735, 1785 Riberske Infanteriregiment, 1790 2. Jyske Infanteriregiment, 1842 9. Linie Infanteribataljon, 1860 9. Infanteribataljon, 1863 9. Infanteriregiment, 1865 9. Infanteribataljon, 1867 **9. Bataljon**, 1951 ophævet.
 - 10. Linie Infanteribataljon oprettet 1842, 1848 10. Lette Infanteribataljon, 1855 10. Linie Infanteribataljon, 1860 10. Infanteribataljon, 1863 10. Infanteriregiment, 1865 10. Infanteribataljon, 1867 **10. Bataljon**, 1951 ophævet.
 - Falsterske Regiment oprettet 1747, 1785 Aalborgske Infanteriregiment, 1790 3. Jyske Infanteriregiment, 1842 11. Linie Infanteribataljon, 1860 11. Infanteribataljon, 1863 11. Infanteriregiment, 1865 11. Infanteribataljon, 1867 **11. Bataljon**, 1951 ophævet.
 - Jyske geworbne Regiment fra 1715, 1780 Jyske Regiment til Fods, 1781 Jyske Infanteriregiment, 1790 Fynske Infanteriregiment, 1842 12. Linie Infanteribataljon, 1848 12. Lette Infanteribataljon, 1855 12. Linie Infanteribataljon, 1860 12. Infanteribataljon, 1863 12. Infanteriregiment, 1865 12. Infanteribataljon, 1867 **12. Bataljon**, 1951 ophævet.
 - Fynske Infanteriregiment oprettet 1778, 1785 Slesvigske Infanteriregiment, 1842 13. Linie Infanteribataljon, 1860 13. Infanteribataljon, 1863 13. Infanteriregiment, 1865 13. Infanteribataljon, 1867 **13. Bataljon**, 1951 ophævet.
 - 14. Linie Infanteribataljon oprettet 1842, 1848 slettet af Armeen, 1848 Lauenborgske Jægerbataljon, 1851 14. Lette Infanteribataljon, 1855 14. Linie Infanteribataljon, 1860 14. Infanteribataljon, 1863 14. Infanteriregiment, 1865 14. Infanteribataljon, 1867 **14. Bataljon**, 1951 ophævet.
 - Lollandske Infanteriregiment oprettet 1778, 1785 Holstenske Infanteriregiment, 1842 15. Linie Infanteribataljon, 1848 slettet af Armeen, 1851 1. Holstenske Infanteribataljon, 1852 15. Linie Infanteribataljon, 1860 15. Infanteribataljon, 1863 15. Infanteriregiment, 1865 15. Infanteribataljon, 1867 **15. Bataljon**, 1951 ophævet.
 - Mønske geworbne Infanteriregiment oprettet 1747, 1785 Oldenborgske Infanteriregiment, 1842 16. Linie Infanteribataljon, 1848 slettet af Armeen, 1851 2. Holstenske Infanteribataljon, 1852 16. Linie Infanteribataljon, 1860 16. Infanteribataljon, 1863 16. Infanteriregiment, 1865 16. Infanteribataljon, 1867 **16. Bataljon**, 1951 ophævet.
 - Dronningens Livregiment fra 1659, 1842 17. Linie Infanteribataljon, 1848 slettet af Armeen, 1851 3. Holstenske Infanteribataljon, 1852 17. Linie Infanteribataljon, 1860 17. Infanteribataljon, 1863 17. Infanteriregiment, 1865 17. Infanteribataljon, 1867 **17. Bataljon**, 1951 ophævet.
 - Sjællandske Jægerkorps oprettet 1785, 1842 2. Jægerkorps, 1860 18. Infanteribataljon, 1863 18. Infanteriregiment, 1865 18. Infanteribataljon, 1867 **18. Bataljon**, 1951 ophævet.
 - 1. (Sjællandske) Bataljon let Infanteri oprettet 1790, 1808 Sjællandske Skarpskyttekorps, 1816 Jyske Jægerkorps, 1842 3. Jægerkorps, 1860 19. Infanteribataljon, 1863 19. Infanteriregiment, 1865 19. Infanteribataljon, 1867 **19. Bataljon**, 1951 ophævet.
 - 1. Jægerkorps oprettet 1842, 1860 20. Infanteribataljon, 1863 20. Infanteriregiment, 1865 20. Infanteribataljon, 1867 **20. Bataljon**, 1951 ophævet.
 - Slesvigske Jægerkorps oprettet 1788, 1842

4. Jægerkorps, 1848 slettet af Armeen, 1852 4. Jægerkorps, 1860 21. Infanteribataljon, 1863 21. Infanteriregiment, 1865 21. Infanteribataljon, 1867 **21. Bataljon**, 1951 ophævet.
- 1. (Holsten) Bataljon let Infanteri oprettet 1789, 1790 1. Slesvig-holstenske Bataljon let Infanteri, 1808 Holstenske Skarpskyttekorps, 1816 Holstenske Jægerkorps, 1820 Lauenborgske Jægerkorps, 1842 5. Jægerkorps, 1848 slettet af Armeen, 1851 Holstenske Jægerbataljon, 1852 5. Jægerkorps, 1860 22. Infanteribataljon, 1863 22. Infanteriregiment, 1865 22. Infanteribataljon, 1867 **22. Bataljon**, 1951 ophævet.

Rytteriet:

- **Den kgl. Livgarde til Hest** oprettet 1661, 1763 Livgarden til Hest og til Fods, 1765 regimenterne adskilt, 1767 forenet, 1769 atter adskilt, 1771 ophævet, 1772 genoprettet, 1843 sammenlagt med Gardehusardivisionen, 1854 atter adskilt, 1866 ophævet.
- Husarregimentet oprettet 1762, 1780 1. og 2. Husarregiment, 1785 1. og 2. Husarcorps, 1788 Husarregimentet, 1842 Gardehusardivisionen, 1843 Den kgl. Livgarde til Hest, 1854 Gardehusardivisionen, 1855 Husarregimentet, 1856 **Gardehusarregimentet**.
- Livregimentet til Hest fra 1701, 1763 Livregiment Kyrasserer, 1772 Danske Livregiment Ryttere, 1785 Livregiment Ryttere, 1816 Livregiment Kyrasserer, 1842 1. Dragonregiment, 1848 ophævet, 1854 **1. Dragonregiment**, 1856 ophævet.
- Livregiment Dragoner fra 1693, 1772 Norske Livregiment Ryttere, 1785 Livregiment Dragoner, 1791 Livregiment lette Dragoner, 1842 2. Dragonregiment, 1848 slettet af Armeen, 1851 Holstenske Dragonregiment, 1852 **2. Dragonregiment**, 1865 ophævet, 1867 genoprettet, 1910 ophævet.
- 2. Fyenske nationale Rytterregiment fra 1681, 1763 Fyenske geworbne Dragonregiment, 1772 Fyenske Regiment Ryttere, 1785 Fyenske Regiment Dragoner, 1796 Fyenske Regiment lette Dragoner, 1842 6. Dragonregiment, 1865 **3. Dragonregiment**,

- 1932 Jyske Dragonregiment.
- 2. Jyske nationale Rytterregiment fra 1675, 1748 1. Jyske nationale Rytterregiment, 1763 Jyske Kyrasserregiment, 1772 1. Sjællandske Regiment Ryttere, 1785 Sjællandske Rytterregiment, 1816 Sjællandske Lanseregiment (Lansenérregiment), 1842 **4. Dragonregiment**, 1923 ophævet.
 - Holstenske Rytterregiment fra 1702, 1748 Slesvigske Kyrasserregiment, 1767 Slesvigske Dragonregiment, 1772 Slesvigske Regiment Rytteri, 1816 **Slesvigske Kyrasserregiment**, 1842 ophævet.
 - Neuberger Kyrasserregiment fra 1731, 1748 Holstenske Kyrasserregiment, 1767 Holstenske Dragonregiment, 1772 Holstenske Rytterregiment, 1816 **Holstenske Lanseregiment (Lansenérregiment)**, 1842 ophævet.
 - 1. Jyske nationale Rytterregiment oprettet 1670, 1747 **Sjællandske Kyrasserregiment**, 1767 ophævet.
 - 3. Jyske nationale Rytterregiment fra 1675, 1748 2. Jyske Regiment Rytteri, 1763 Sjællandske Dragonregiment, 1772 2. Sjællandske Regiment Rytteri, 1785 **Sjællandske Dragonregiment**, 1789 ophævet.
 - Holstein Holsteinborgs Rytterregiment fra 1734, 1748 Oldenborgske Rytterregiment, 1763 **Oldenborgske Kyrasserregiment**, 1767 ophævet.
 - Sjællandske Dragonregiment oprettet 1807, 1807 Prins Frederik Ferdinands Dragonregiment, 1816 Prins Frederik Ferdinands lette Dragoner, 1842 **3. Dragonregiment**, 1865 sammenlægges med 6. Dragonregiment.
 - 5. Jyske nationale Rytterregiment oprettet 1679, 1748 3. Jyske nationale Ryttere Regiment Rytteri, 1763 3. Jyske geworbne Dragonregiment, 1772 Jyske Regiment Rytteri, 1785 Jyske Regiment Dragoner, 1796 Jyske Regiment lette Dragoner, 1842 5. Dragonregiment, 1932 **Jyske Dragonregiment**.

Artilleriet:

- 1. Artilleriregiment oprettet 1842, 1865 Artilleriregimentet, 1867 1. Artilleriregiment, 1909 **1. Feltartilleriregiment** (Kongens Artilleriregiment).

- 2. Artilleriregiment oprettet 1842, 1848 ophævet, 1852 genoprettet, 1865 Artilleriregimentet, 1867 2. Artilleriregiment, 1909 2. *Feltartilleriregiment*, 1961 Sjællandske Artilleriregiment.

pligts gennembrud i Danmark. Kbh. 1949.

Stambøgerne findes også på film

De militære stambøger findes for hovedpartens vedkommende også på film anbragt på filmlæsesalen. Filmene dækker infanteriets og rytteriets stambøger i princippet i perioden 1747-1890, men der kan være huller i rækkerne. Flere personoversigter, der f.eks. har være anbragt i varia-grupper er blevet oversat under fotograferingen i 1950'erne.

Hverken Artilleriets eller Ingeniørkorpsets stamlister er filmet. Filmene har nr. FOARK 12.065-12.664 og 12.755-12.797. Der er på filmlæsesalen en særlig registratur over disse film, indrettet efter samme principper som gælder for de øvrige af Forsvarets Arkiver.

Litteratur m.m. om lægdsruller og udskrivningsvæsenet

- Holger Hjelholt: Lægdsrullerne og deres betydning for slægtshistorisk forskning. (*Fortid & Nutid*, bd. 11, Kbh. 1935-36, s. 1-24).
- Knud Rasmussen: Lægdsruller og deres tilblivelse. (= forordet i *Lægdsruller ca. 1830-ca. 1930 afleveret af 1. og 2. udskrivningskreds* udgivet af Landsarkivet for Sjælland m.m., Kbh. 1965, s. 1-33).
- Knud J. V. Jespersen: Arkivregistratur over 3. udskrivningskreds' arkiv 1788-1956. Udg. af Landsarkivet for Fyn, 1970, indledningen s. 1-34.
- Oversigt over udskrivningsarkivalier 1700-1788 i Landsarkivet for Nørrejylland. Udgivet af Landsarkivet for Nørrejylland. Viborg 1972.
- De nørrejyske købstæders og landsognes lægdsbetegnelser 1789-1970. Udgivet af Landsarkivet for Nørrejylland. Viborg 1972.
- Knud Rasmussen: Lægdsvæsenet 1788-1914. (*Arkiv*, bd. I, Kbh. 1965-66), s. 169-190).
- Rudi Thomsen: Den almindelige værne-

Lægdsrulleforkortelser

Sammenarbejdet udgave af forkortelsesliste udarbejdet af Gregers Hvidkjær, tidligere ved Rigsarkivet, nu vagtmester ved Landsarkivet for Fyn, trykt i SLÆGTEN nr. 1, januar 1990, forkortelserne i *Lægdsrullevejledning*, udg. af Landsarkivet for Sjælland m.v. og optegnelser af Ib Simonsen, registrator ved Landsarkivet for Nørrejylland. Indarbejdet er tillige en tysksproget forkortelsesliste fra lægdsrullen for Tyrstrup Herred i Sønderjylland 1824-32, leveret af Ester Nørrelykke.

Forkortelseslisten medtager i regelen ikke almindelige forkortelser (gdr./hmd. for gård-ejer/husmand) og kun i begrænset omfang nyere militære forkortelser fra tiden efter ca. 1912. - Opmærksomheden henledes på, at regimentsforkortelser, hvori stedbetegnelser indgår, er svære at opløse, da betydningen afhænger af, hvor i landet rullerne er ført.

A.A.: Artilleri Afdeling.

A.C.: Artilleri Corpset.

Afd.: Afdeling.

Afgb.: Afgangsbevis.

Afg.L.: Afgangs Listen.

Afg.T.: Afgaaet Til.

Afs.: Afsked(iget).

A.P./A.Pas: Amtspas.

A.R.: Artilleri Regiment.

Art.: Artilleri.

Art.Batl.: Artilleri Bataljon.

Atps.: Amtspas.

Aux.C.: Auxiliær Corps.

Aux.Rekr.: Auxillar Rekrut (tysk).

Balp.: Ballonparken.

B./Batl.: Bataljon.

Batt.: Batteri.

Batt.Kutsch.Res.: Batterien Kutscher Reserve.

B.Br.: Borger Brev.

Beg.: Begiert/begæret.

Beh.: Behandles.

Behl.: Behandling.

Bl.: Blaa eller Blond. Findes i slesvigske søruller og kun i forbindelse med andre forkortelser, f.eks. Bl. (Blaa Øjne) Bl. (Blondt Haar) Midl. (Middel høj).

Br. (38" Br.): Brystvidde.

Br. Haar, Bl. Øjne: Brunt Haar, blaa Øjne. Denne betegnelse brugtes i slesvigske lægdsruller. Se under Bl.

B.S.: Bornholms Sørulle.

B.S.L. som O.A.: Kan betyde "Bør søge Læge som overdrages Amtet". Til tider skrevet: B.s. L.o.A. Anvendt i forbindelse med syge (Hovedrulle for Svendborg Amt, 1821 nr. 86 og flere andre i dette lægd).

Btk./B.T.K.: Batterikudsk/-kusk.

Btl.: Bataljon.

C.: Compagni/Corps.

C.R./Can.Resl.: Canselliets Resolution.

Cass.: Cassabel.

Caut.: Caution eller Cautionist.

Cav./Caval.: Cavalleriet/kavalleriet.

Comd: Commanderet.

Comp.: Compagni, kompagni.
Com:Serg: Commander Sergent.
Const: Constabel.
C.R.: Cancelliets Resolution.
Cst.: Constabel.
Cuir.: Cuirassier, rytter med kyras.
Cy.: Cyklisteskadron.
D.Korps: Dyrlægekorps.
DL.: Dronningens Livregiment.
DL: Underdyrlæge 1869 ff, se under M.
d.L.: dette Lægd(s).
DLR: Dronningens Livregiment.
Drag.5.Rgt.: Dragon 5. Regiment.
Dress:Artill.: Dresseret (uddannet ved) artilleriet.
D.Rg.: Dragonregiment.
Dri.: Drieberg, Carl Aug. Vilh., 1750-1825, land- og krigskommissær, fra 1794 generalkrigskommissær (se Dansk biografisk Leksikon).
Dron.: Dronningens.
Dron.L.R.: Dronningens Livregiment.
d.t./ D.T.: Dette år.
Eft.: Efter.
Ei m.: Ei mødt.
Ei m.s.T.: Ei mødt samme Tilstand.
E.K.: Egentlig Krigstjeneste. Forkortelsen er

en kategoribetegnelse og efterfølges af et tal. Betegnelserne benyttedes 1862-1912 efter skiftende regulativer, 25.9.1862, 17.9.1869, 16.8.1876, 28.6. 1882 og 24.8.1894. - Indgik 1912 i K.1-8 og K.II.1-10.

1862-94:

E.K.1: Søværnet.

E.K.2: 1862-82 Gardere, **a** til hest og **b** til fods, 1882-1912 Livgarden.

E.K.3: Kavallerister og Artilleriets Trainkonstabler, 1869-76 Ryttere og Artilleriets Trainkonstabler, 1876-94 **a** Trainkonstabler og **b** Ryttere.

E.K.4: 1862-76 Ingeniører, Artilleriets Konstabler og Haandværkere, 1876-82 **a** Feltartilleriets Konstabler, **b** Fæstningsartilleriets Konstabler og **c** Ingeniører og Konstabler ved Artilleriets tekniske Afdeling, 1882-94 **a** Feltartilleriets Konstabler, **b** Fæstningsartilleriets Konstabler, **c** de tekniske Afdelingers Konstabler og **d** Ingeniører.

E.K.5: 1862-94 Infanteriet/Fodfolket.

1894-1912:

E.K.1: Søværnet.

E.K.2: Fodfolket.

E.K.3: Livgarden.

E.K.4: Rytteriet.

E.K.5: Feltartilleriets Konstabler.

E.K.6: Feltartilleriets Trainkonstabler.

E.K.7: Fæstningsartilleriet.

E.K.8: Ingeniører.

E.K.9: **T** De tekniske Afdelinger, **H** Hestepassere og Trainsoldater og **S** Sundhedstropper.

For klasserne 1 og 3-8 tilføjes et **a** for

særligt anvendelige og et **b** for anvendlig.

ER.: Ekstra Rulle.

Erkl.: Erklæring.

erl.: erlagt.

E.T.V.: Eedeligt Tings Vidne.

Ex:Skolen: Eksercer Skolen.

Ext.Sess.: Ekstra Sessionen.

Extr: Extra/Ekstra.

F: Forplejningskorpset 1876 ff, se under M.

F.B.: Flyttebevis.

F.G.: Fod Garder.

F.I.R.: Falsterske/Fynske Infanteri Regiment.

F.Kps.: Forplejningskorpset.

f.L./f.L.13 No.17: fra Lægd/fra Lægd 13, nr. 17.

Fl.Bev.: Flytte Bevis.

F.R.: Fynske Regiment

f.R.: forrige Rulle.

F.Rt.: Fühnische Infanterie Regiment.

fltr.: flyvetropper.

Fo.: Fodfolket.

Forl.: Forlover/kautionist.

Forst.: Forstærkningen.

Fra 1'del/Fra 2'del: Overflyttet fra Landrullen (1'del) til Sørullen (2'del)/omvendt.

frfl.: fraflyttet.

Frstkn.: Forstærkningen.

f.S./F.S.: Følge Seddel.

f.T.: for Tiden.

f.T.utjstd.: for Tiden utjensdygtig.

Følges.: Følgeseddel.

Gard.: Garder.

G.b.E.S.: Gaardbrugende Enkes Søn.

G.H.: Garde Husar.

GHR: Gardehusarregiment.

GMS/Gl.M.S.: Gammel Mands Søn (faderen over 60 år).

Gmds Pas: Gaardmands Pas.

G.M.P.S.: Gammel Mands Plejesøn.

Grdb.Enkes Søn: Gaardbrugende Enkes Søn.

G.t.F.: Garder til Fods.

Gtr.: Garnisonstropper.

G.u.: Gaar ud.

H./paa H.: Højre/på højre.

H.I.R.: Holstenske Infanteri Regiment.

Hkorn: Hartkorn.

H L R: Holstenske Regiment, Holst. Lanse-ner Reg. eller Holst. Liv Reg.

Holst: Holstenske.

Holst.3.Reg.: Holstenske Infanteri Regiment.

Holst.Lanz.Rt.: Holsteinische Lanzenier Regiment.

HR.: Hoved Rulle.

H R Dom: Højeste Rets Dom.

H.R.R.: Holstenske Rytter Regiment.

Htk/Htkr: Hartkorn.

H.t.K.: Hærens tekniske Korps.

Hus:Regt: Husar Regiment.

I.B.: Infanteribataljon.

I F/I.F.: I Følge.

Indf.: Indfordres eller Indfordring.

Inf.: Infanteriet eller Infanterist.

Inf.Ex.Sk.: Infanteriets Exerccer Skole.

I.R.: Infanteri Regiment/Interims (midlertidig) Rulle.

I Res.: I Reserven.

I St.R.: I Stam Rulle (også regimentets navn).

It.kps.: Intendanturkorps.

Iæg.: Iæger.

J.C.: Jægerkorps.

J.I.R.: Jydske Infanteri Regiment.

J.I.R.2': 2. Jydske Infanteri Regiment.

J.Mst.: Justitsministeriet.

J.R.2': 2. Jydske Regiment.

Jæg.: Jæger.

K I/K II: Krigstjeneste I/II, I ubetinget tjenestedygtig, II betinget tjenestedygtig.

Kass.Att.: Kassations Attest.

Kbf.: Kystbefæstningen.

Kbh.Inf.R.: Københavns Infanteri Regiment.

Kml.: Kystmilit.

Kong:Rgt:/Kong:R: Kongens Regiment.

K.P.R.: KronPrinsens Regiment.

Kr: Kongens (Regiment).

K.R.: Kronens/Kongens Regiment, i nogle tilfælde Krigs Reserven.

Krg.Res.: Krigs Reserven.

Kr.Min.Res./Resol.: Krigsministeriets Resolution.

Kron.R.: Kronens Regiment.

Kstm.: Kystmilit.

Kyst/Kystb.: Kystbevogtningen.

Kystd.: Kystdefensionen

Kystml.: Kystmilit.

L:/LL: Underlæge 1869 ff, se under M.

Lands.: Landsoldat.

Langl.B.: Langelandske Bataljon.

L.B.: Linie Bataljon/Batteri.

Ld.No.: Lodtrækningsnummer.

L.D./L. Drag.: Landdragon.

Lds/Ldsd.: Landsoldat.

Legit.: Legitimerer.

Lett.I.B.: Lette Infanteri Bataljon.

Lfst.: Lægdsforstander.

LG: Livgarden.

L.I.B.: Linie Infanteri Bataljon/Lollandske Infanteri Bataljon/Lette Infanteri Bataljon, afhængig af hvor forkortelsen anvendes.

Lin.Bat.: Linie Bataljon.

Livg.: Livgarden.

L.J.C.: Langelandske (ridende) Jæger Corps.

L.Kps.: Lægekorpset.

L.M.H.: Lægdsmandshjælp.

L.N.: Lodtrækningsnummer (altid fulgt af tal).

L.R.: Luftværnsregiment.

L.R.1: Liv Regimentet (egentlig Dronningens Livregiment).

L.R.2: Land Rytter.

L.Rt.C.: Leib Regiment Cuirasier.

L.Rt.Dr.: Leib Regiment Dragoner.

L.Ryt./L.Rytter: Land Rytter.

Ls./L.S.: Landsoldat.

L.S.K.P.R.: Land Soldat Kron Prinsens Regiment.

Lt.No.: Lodtrækningsnummer.

Lægds Sv.: Lægds Svar.

M.: Mærkt. Findes i slesvigske søruller og kun i forbindelse med andre forkortelser - se eksempler under B.

M.A.: Meddelt Amtet (fulgt af dato).

M.A./M.: Militærarbejdere. - Katagoribeteg-

nelse efterfulgt af et tal; betegnelsen benyttes 1855-1912 efter skiftende regulativer, 27.9.1855, 25.9.1862, 17.9. 1869, 16.8.1876, 28.6.1882 og 24.2. 1894. - Indgik 1912 i K.1-10.

1855-62:

MA.1: Infanteripionerer og Ambulancesoldater.

MA.2: Køresvende og Hestevartere.

MA.3: Alle øvrige.

1862-76:

M.1: Søværnet.

M.2: 1862-69 Infanteripionerer og Ambulancesoldater, 1869-76 Forplejningskorpset.

M.3: 1862-69 Køresvende og Hestevartere, 1869-76 Hestepassere og Køresvende.

M.4: Øvrige.

1869 indførtes tillægsbetegnelserne **L** for Underlæger for værnepligtige, der enten havde bestået lægeeksamen eller var lægestuderende med 2 års tjeneste ved større hospitaler i København, og **DL** for Underdyrlæger for værnepligtige, der havde bestået dyrlægeeksamen.

1876-82:

M.1: Trainsoldater og Hestepassere.

M.2: Sygepassere.

M.3 Øvrige.

1876 indførtes tillægsbetegnelsen **F** for Forplejningskorpset.

1882-1912:

M.1: 1882-94 Ingen Legemsfejl, der hindrer, 1894-1912 Ingen Legemsfejl, der hindrer i at følge Afdelingen paa March eller bære Oppakning.

M.2: Øvrige.

M. (og f.eks.) 1823: Maj 1823.

M.L.: Meldt (meddelt) Lægdet. I udskrivningskreds- og distriktsruller sammen med ændring/tilførsel til rullen, altid med dato.

Midl.: Middel. Findes i slesvigske søruller og kun i forbindelse med andre forkortelser - se eks. under B.

m.s.T.: I forbindelse med "Ei": mødt samme Tilstand.

M.v.kp.: Motorvognskompagni.

Nat.: National (soldat).

N.L.R.: Norske Liv Regiment.

n.S.: næste Session.

o.A.: overdrages Amtet.

O.I.R./Old.Rt.: Oldenburgske Infanteri Regiment.

Oldb.Reg.: Oldenburgske Regiment.

Opdaget (og f.eks. 1811): Betyder, at vedkommende ikke før har stået i lægdsrullen, og at man i 1811 har opdaget ham og indført ham med denne vedtegning.

Opl.: Oplysning.

Ovcpl./Overc.: Overcomplet.

Pack Kn.Res.: Pack Knecht Reserve.

P.C.R.: Prins Christians Regiment.

Permitt.: Permitteret, hjemsendt.

P.F.I.R.: Prins Frederiks Infanteri Regiment.

P.F.R.: Prins Frederiks Regiment.

Pgfggr.: Pegefinger.

Pi: Pioner.

Pl.Fd.: Plejefader.

Plt.b:Fødder: Platfodet (på) begge Fødder.

Plovdr:Hmd.: Plovdrivende Husmand.

Pr.Att.: Præste Attest.

Pr.F.R.: Prins Frederiks Regiment.

Prinz Ferd.Dr.Regt.: Prinz Ferdinand Dragoner Regiment.

Pr.og Skol.Attest n.S.: Præste- og Skolelærer Attest næste Session.

Prot.: Protokol.

P.T.: Pro Tempora/Paa Tiden.

Pv.kp.: Panservognskompagni.

R.: Regiment/Rekrut/Rytter/Ryttereskadroner.

R. (og f.eks. 20): Vedkommende var i 1820 til tjeneste ved sit regiment. Er mange gange skrevet med rød farve.

R.C.: Reserve Classe.

Rec.: Rekrut/Rekrut.

Reg./Regt./Regtet.: Regiment (-et).

Regt.Sk.s.d.: Regimentets Skrivelse samme dato.

Res.: Reserve.

Res./Resl./Resol: Resolution.

Res.Tr.Kutsch: Reserve Train Kutscher.

Rg./Rgt.: Regiment.

Rol.: Rulle.

R.R.: Rytter Regiment.

Rug.Amt: Rugaards Amt.

S.: Soldat/Session, gerne sammen med årstal/
anden forkortelse (S. i Forst. = Soldat i
Forstærkningen).

S.1810: Vedkommende soldat 1810.

s.D.: samme Dato.

Ses./Sess.: Session.

Siel.R.R.: Sjællandske Rytter Regiment.

Siell.Sk.: Sjællandske Skyttekorps.

S.i.F.: Soldat i Forstærkningen.

S.i.Forst.: Soldat i Forstærkningen.

Siæl.Sk.C.: Sjællandske Skytte Corps.

S.J. (eller I) C.: Sjællandske Jæger Corps.

S.J. (eller I) R.: Slesvigske/Sjællandske
Infanteri Regiment.

Sjell.: Sjælland.

Sk.: Skole.

Skarpsk.C.: Skarpskytte Corps.

Skol.: Skolelærer.

Skp.: Skyttekompagni.

Skr., efter: efter Skrivelse.

Sksk.C.: Skarpskytte Corps.

S.L.: Sølimit.

S.L.R.: Sjællandske (Rytter) Regiment/Sjæl-
landske Landsener Regiment.

Sl.Reg.: Slesvigske (Infanteri) Regiment.

S.M.: Samme Maal.

S.M.S.: Svag Mands Søn.

S.R.: Sø Rulle.

S.R.R.: Sjællandske Rytter Regiment.

S.Rt.3/1: Schleswigsche Infanterie Regi-
ments 3. Bataillon/1. Compagnie.

Ss.: Session.

S.S.J.C.: Stamrulle Sjællandske Jæger Corps.

s.T./S.T.: samme Tilstand/Samme Tilstand.

st.: staaende.

st.H./st:Hær: staaende Hær.

Stk.: Stykkudsk.

Stk.Kn.Res.: Stück Knecht Reserve.

Stk.Ku.enr.: Stück Kutscher enroliert.

St.R.: Stam Rulle.

St.R.1: Stadens (Københavns) Rulle.

St.R.1/Str., i: i Stam Rullen/stamrullen (ved
et regiment).

S.T.t.t.T.: Samme Tilstand tjenlig til Train-
kudsk/trænkusk.

St.V.: Stell-Vertreter.

s.u.C.: sættes under Cur.

Sæll.: Sjællandske.

Sø(e)v.: Søvant.

Søev:Comd.: Søvant Commanderet.

Søv.: Søværnet.

Td./T.D.: Tjenestdygtig.

Tg.: Telegraf.

Tjst.udpas: Tjenestudygtighedspas.

Til 1'del/Til 2'del: Vedk. overflyttet til Landrullen (1'del) fra Sørrullen (2'del)/omvendt.

Till.: Tilladelse.

T.K.: Train Kudsk/Træn Kusk.

Tr.A.: Train Afdeling/Træn Afd.

Trk.: Trainkudsk/Trænkonsabel.

Trkds.: Trainkudsk/Trænkusk.

Trkp.: Trainkompagni/Trænkompagni.

Tr.Ku.Res.: Train Kutscher Reserve.

t.S(ess).: til Sessionen.

T.Sk.: Tinglæst Skøde.

Tstd.: Tilstand.

tstd.: tjenestudygtig.

t.t.: tjenlig til.

t.t.Cav.: tjenlig til Cavalleriet/kavaleriet.

t.t.Cav.Ltrno.: tjenlig til Cavalleriet (kavaleriet) Lodtrækningsnummer.

t.t.Const./Cst.: tjenlig til Constabel/konsabel.

t.t.Inf. (ell. If.): tjenlig til Infanteriet.

t.t.M.A.3 Lodtr.nr.: tjenlig til M.A.3 (se denne forkortelse) Lodtrækningsnummer.

T.t./t.t.Trk./Trkds.: Tjenlig til Trainkudsk/Trænkusk.

Tu.pas: Tjenestudygtighedspas.

T.V.: Tingsvidne.

U.A.: Udskrivnings Aar.

U.C.: Ueber Complet.

Ucf./U.conf.: Ukonfirmeret.

Udbl.: Udeblevet.

Udc.: Udcommanderet.

Udhs.pas/Udpas: Udygtighedspas.

Udress.: Udresseret (uøvet).

Uds: Udsættelse.

Udsk.: Udskrevet.

Udbl.: Udeblivelse.

udt.: udtjent.

udth.Pas: Udygtighedspas.

udt.Sold.: udtjent Soldat.

uh.: uhinderlig.

Unt.Pass: Untüchtigheids Pass.

U.pas: Udygtighedspas.

U.R.: Ungdoms Rullen.

utingl.: utinglæst.

U.t.M.: Utjenlig til Militærtjeneste.

u.t.S.: utjenlig til Soldat.

Uts.s.s.Trk.: Uegnet til Soldat tjenlig til Trainkudsk/Trænkusk.

Utspas: Utjenstedygtighedspas.

V., paa: Venstre.

V.B.: Vilkaar Bytning.

V. og B.: Vand og Brød.

V.L./Vpl./Vpls.: Værnepligtslov, se starten.

Tilgangsrullernes bogstavbetegnelser (Litra) 1793-1956

A	1793	1803	1815	1826	1851	1877	1903	1929	1954
B	1794	1804	1816	1827	1852	1878	1904	1930	1955
C	1795	1805	1817	1828	1853	1879	1905	1931	1955
D	1796	1806	1818	1829	1854	1880	1906	1932	1956*
E	1797	1808	1819	1830	1855	1881	1907	1933	
F	1798	1809	1820	1831	1856	1882	1908	1934	
G	1799	1810	1821	1832	1857	1883	1909	1935	
H	1800	1811	1822	1833	1858	1884	1910	1936	
I	1801	1812	1823	1834	1859	1885	1911	1937	
K	1802	1813	1824	1835	1860	1886	1912	1938	
L	1803	1814	1825	1836	1861	1887	1913	1939	
M				1837	1862	1888	1914	1940	
N				1838	1863	1889	1915	1941	
O				1839	1864	1890	1916	1942	
P				1840	1865	1891	1917	1943	
Q				1841	1866	1892	1918	1944	
R				1842	1867	1893	1919	1945	
S				1842	1868	1894	1920	1946	
T				1843	1869	1895	1921	1947	
U				1844	1870	1896	1922	1948	
V				1845	1871	1897	1923	1949	
X				1846	1872	1898	1924	1950	
Y				1847	1873	1899	1925	1951	
Z				1848	1874	1900	1926	1952	
Æ				1849	1875	1901	1927	1952	
Ø				1850	1876	1902	1928	1953	

*) Efter 1956 føres lægdsrullerne på kort.

NB. For Fyn gælder, at bogstav A står for 1792 og videre frem til bogstav M, der står for 1803.

Lægds-årets 12 måneder følger først fra T: 1843 kalenderåret. Alle ruller 1793-1802: nov.-okt., til- og afgang 1803-06: nov.-okt., hovedruller 1803-06: maj-apr., alle ruller 1808-42: maj-apr. og 1843-: jan.-dec.

Lægds-året R: 1842 = maj 1841-apr. 1842, heraf er 8 mdr. 1841!

Lægds-året S: 1842 = maj 1842-dec. 1842: 7 mdr., alle er 1842.

Lægds-året T: 1843 = jan-dec. 1843, altså kalenderåret.

Praktisk eksempel på arbejdet med lægdsruller

af Peter Kudsk, Søvej 7b, 8800 Viborg ☎ 86 60 08 11. E: pkudsk@post12.tele.dk

Niels Nicolaisen, født 1798 i Durup Sogn, Gislum Herred, Aalborg Amt

Sognets lægdnummer findes først: (Ringbind med alt relevant materiale, bl.a. A4-hæftet står i den fritstående reel ved indgangsdøren)

Se i A4 hæftet: **De nørrejyske købstæders og landsognes LÆGDSBETEGNELSER, 1789-1970** (4 mm tyk beigeifarvet hæfte - ligger nok også på/ved filmkopimaskinen.)

Durup Sogn (Gislum Herred) 1789-1793: Mariager Amt, lægd 10
 1794-1869: Aalborg Amt, lægd 109
 1870-1970: Kreds 1870, 5-338

Filmnummer-betegnelse begynder med Lgd:

Ringbind: **FILM Folketællinger og Lægdsruller** (ligger nok på/ved filmkopimaskinen.)
 Aalborg Amt hører under 3. jyske distrikt (se ca. midt i ringbindet)
 Æskerne med lægdsrullerne (Lgd) står på bagvæggen ved filmene.

Niels Nicolaisen, født i 1798, vi prøver denne rulle i Durup (ellers førstkommende rulle)

1798 - Lgd 324 Aalborg Amt II, Lægd 58-113 Hovedrulle (lægd 109 er sidst på filmen)

Lægd 109, Durup Sogn:
 F (ader) Nicolai Nielsen

Nyt nr. F47 S (øn) Niels * Durup født 29. aug. 1798

Nu skal han følges i hovedrullerne, der blev omskrevet ca. hvert 3. år, Durup Lægd, nr. 109.

år	film nr.	gl. nr.	nyt nr.	alder	højde	bemærkninger
1800	- Lgd 329	47	38	3		
1805	- Lgd 335	38	28	6		
1808	- Lgd 341	28	20	9		
1811	- Lgd 346	20	19	12		
1814	- Lgd 352	19	17	15		
1817	- Lgd 358	17	15	18	64"	tekst
1820	- Lgd 364	15	13	21	64"	tekst C.R [Cancelliets Resolution]af 23.2.19
1823	- Lgd 372 kopi	13	11	24	64 3/4	Vedtegning: Plejesøn af gårdmand Jens Nielsen Larsen i Durup efter C.R. af 23. feb. 1819. S[ession] 1825 2.J.R 4.B [2.Jydske Regiment, 4.Bataljon]
1826	- Lgd 381 kopi	11	7	27	64 3/4	
1829	- Lgd 390 kopi	7	overstr. 6	30	64 3/4	
			48 F 114	=	lægd 48 / år F [se side 14: F = 1831] / gl. nr. 114	
Lægd 48, Skibsted Sogn						
1831	- Lgd 397	F114		30	64 3/4	Fra Lægd 109 nr. 6. Skibsted Lægd - der søges i næste hovedrulle
1832	- Lgd 398	114	overstr.75			
			44 K 252	=	lægd 44 / år K [K = 1835] / gl. nr. 252	
Lægd 44, St. Brøndum Sogn						
1835	- Lgd 407	K252	196	36	64 3/4	På Mølholm, f[ra] lægd 48
1838	- Lgd 416	196	overstr.165			
			48 P 129	=	lægd 48 / år P [P = 1840]	
Lægd 48, Skibsted Sogn						
1840	- Lgd 421		129	39	64 3/4	f. L44-165 - tilgangsrulle
1841	- Lgd 425	129	96			afsked, Ses. 1844

1788-1849 stod de i lægdsrullen fra fødsel til de blev 36/45 år. Niels Nicolaisen blev født i 1798 og blev derfor slettet i 1844, hvor han var fyldt 45 år.

Det militære sprog

af Ingvar Musaeus, oberstløjtnant, Videbechs Allé 50, Hald Ege, 8800 Viborg ☎ 86 63 83 39.

Oberst Carl Engholm (f. 1913) viser i sine erindringer denne klassiker fra 1930'ernes undervisning i krigshistorie på Hærens Officersskole: "Og nu deboucherer hans kavalleri fra skovlisièren, og fremad går det march-march à cheval landevejen mod Würtzburg, og prøjserne sidder i saksen!" Disse ord kunne være gåden, man støder på, når man i sit historiske arbejde beskæftiger sig med tekster, der behandler militærhistoriske eller krigshistoriske emner, og ofte kunne man da ønske sig lidt hjælp og bistand.

Som bidrag hertil bringes i det efterfølgende en oversigt over et udpluk af sådanne ord og udtryk suppleret med en oversættelse eller tydning deraf. Efter oversigten er i en kortfattet artikel vist nogle få taktiske eksempler fra forhold under Istedslaget 25. juli 1850 for derved at tydeliggøre meningen med enkelte af de udtryk, der findes i oversigten. Denne er langt fra fyldestgørende og rummer blot et udvalg af udtryk, der bl.a. er fundet ved læsning af soldaterbreve og -dagbøger samt andre militære tekster fra Treårskrigen tid. Inspiration er tillige fundet ved gennemgang af enkelte reglementer, lærebøger og artikler, der har set dagens lys i perioden fra midten af 18. århundrede indtil nutiden.

Når der anvendes almene udtryk, såsom "enhed(er)" og "styrke(r)", tænkes alene på hærens forhold. For enkelte af udtrykkene er i parentes nævnt den reference, hvortil den enkelte forklaring knytter sig, eller som har inspireret til, at udtrykket er taget med. Der er anvendt et enkelt navn, som også er vist i parentes i det følgende, der tillige kan virke som en kildefortegnelse:

- Des Reglements für Unsere Geworbene und National-Infanterie.
- Erster Theil, Von dem Exerciren und Evolutions. 1740.
- Zweiter Theil, Von dem Dienst im Felde. 1744.
- Dritter Theil, Von dem Soldaten überhaupt, ... 1747.
- (Infanterie-Reglement I, II, III).
- Exerceer-Reglement for det Kongelige

Danske og Norske Infanterie. 1787. (Exerceer-Reglement 1787).

- A.N. Hvidt: Visse maritime og militære begreber som billederne har til baggrund, i fotografisk optryk 1967-1968 af: Chr. Bruun: Danske Uniformer, udg. 1837-1842, med tillæg udg. 1845 og 1850. (Danske Uniformer).
- Exerceer-Reglement for det kongelige danske Infanterie 1846. (Exerceer-Reglement 1846).
- Harald Stockfleth: Principper for Krigsførelse og Grundtræk af Fægtningsslæren. 1855. (Stockfleth).
- Den dansk-tydske Krig i Aarene 1848-50. Udg. af Generalstaben. 3die Del. Andet Afsnit. Første Afdeling. 1882. (Generalstaben).
- M. Rosenquist: Vejledning i Patrouilleføring og Sikringstjeneste. 2. Udgave 1907.
- Udkast til Feltreglement I.A., Felttjenesten. Udg. af Krigsministeriet 1937. (Feltreglement I.A.).
- Lærebog for Hærens menige. I Del. Udg. af Krigsministeriet 1950. (Lærebog for hærens menige).
- Hærens Officersskole: Taktisk Ordbog. 1986. (Taktisk Ordbog).
- Hans Christian Wolter, Helge Scheunchen, Ole L. Frandsen, Christian Würgler Hansen: Den danske hær i Napoleons-tiden 1801-1814. Håndbog om uniformer, faner, udrustning og krigshistorie. Udg. 1992 som Tøjhusmuseets skrifter 12. (Den danske hær 1801-1814).

Militære udtryk

Afbrydning af kampen: Frigørelse af styrker, der er i kamp med fjenden, og tilbagegang. (Taktisk Ordbog, s. A-7).

Afløsning: Overdragelse af en kampopgave fra en i stilling værende kampenhed til en anden bagfra kommende kampenhed. (Taktisk Ordbog, s. A-10).

Angreb: Angrebets formål er at tilintetgøre fjenden, fordrive ham, tage ham til fange eller bryde hans kampvilje, og det gennemføres normalt ved ild og bevægelse. (Takt. Ordbog, s. A-18).

Angrebsmål: Et terrænområde, der skal erobres og beherskes. (Takt. Ordbog, s. A-19).

Armé: Består af 3 umiddelbart til kamp bestemte våbenarter: Infanteri, kavaleri, artilleri, desuden et ingeniørkorps, en intendantur (under generalintendanten) et sundhedsvæsen (under stabslægen), et veterinærvæsen (under stabsdyrlægen) og trænet (under trænkommmandøren). De fire nævnte chefer indgår i den kommanderende generals stab. Til støtte for generalen findes en generalstab med en stabschef og adjutanter. En armé inddeles sædvanligvis i flere armékorps. Den danske armé var i 1850 af størrelse som et lille armékorps. (Stockfleth, s. 20-21).

Armékorps: Består sædvanligvis af 2-4 infanteridivisioner, 1-3 kavaleridivisioner (benævnes reservekavaleri), reserveartilleri og et ingeniørdetachment. Den danske armé var i 1850 formeret som et lille armékorps og bestod af 2 infanteridivisioner (der hver havde 3 infanteribrigader (à 5-6 bataljoner) og artillerikommando på 3 batterier), reservekavaleri på 3 kavaleriregimenter (à 3-4 eskadroner), reserveartilleri (på 5 batterier) og et ingeniørdetachment. Den slesvig-holstenske hær bestod af 5 brigader (à 4 bataljoner, 1-2 eskadroner og 1 batteri), reservekavaleri på 6 eskadroner og reserveartilleri på 6 batterier. (Stockfleth, s. 22-23. Generalstaben, s. 415-417, 441-444).

Arrieregarde: Se 'Sikring under march'.

Artilleri: Er den våbenart, som støtter infanteriets og kavalleriets kamp; placeres normalt i nogen afstand fra fjenden og skal sikres af andre våbenarters enheder (se 'Bedækning'); er følsomt over for terrænets former og kan kun bevæge sig, hvor ingen hindringer er til stede; dets projektiler har

forholdsvis stor virkning. (Stockfleth, s. 27).

Avantgarde: Se 'Sikring under march'.

Bagdækning: Se 'Sikring under march'.

Bagpatrulje: Se 'Sikring under march'.

Bagskråning: En skråning, der falder i retning bort fra fjenden. (Takt.Ordbog, s. B-2).

Bagspids: Se 'Sikring under march'.

Bagtrop: Se 'Sikring under march'.

Bataljon: Normalt en infanterienhed, se 'Liniebataljon'. Også andre våbenarter opstiller bataljoner, som da betegnes efter den pågældende våbenart, f.eks. ingeniørbataljon, telegrafbataljon, trænbataljon.

Batteri: En underafdeling i artilleriet.

Bedækning: Sikringsstyrke til sikring af en artilleristilling. Som oftest blev en infanterienhed, normalt et kompagni, befalet til at være bedækning for et batteri eller et halv-batteri i stilling.

Befaling: Det kommandomæssige middel til at bringe førerens beslutning til udførelse. Alt efter en befalings emne, form, modtagere mv. findes forskellige betegnelser for befalingen (er ikke medtaget her). (Taktisk Ordbog, s. B-3).

Beherske: At skabe handlefrihed for egen enhed i et terrænområde enten ved besættelse eller ved ildvirkning. (Taktisk Ordbog, s. B-6).

Bekastning: Beskydning, kan være granatkastning.

Bivuak: Underbringelse, hvor kun forhåndenværende rastudstyr og materialer anvendes. (Taktisk Ordbog, s. B-16).

Blanke våben: Sabel og bajonet.

Blænker: Infanterist, der kæmper i den spredte ordens kæde. Desuden kavalerist, der kæmper i spredt orden. Se 'Spredt orden'.

Blænkring: Kampen i spredt orden ved kavaleriet. Se 'Spredt orden'.

Bolværk: Fæstningsværk, skanse.

Bolværksfront: Linie eller stilling forstærket med skanser.

Bombarder: Tidligere anvendt underofficersgrad ved artilleriet, svarede til korporal. (Danske Uniformer).

Brohoved: Terrænområde, der skal erobres/-fastholdes på fjendens side af en hindring. (Taktisk Ordbog, s. B-19).

Chargere: At foretage ladning af skydevåben og derefter affyring af våbnet, at skyde; desuden betydningen at angribe under samtidig skydning.

Cheval: 'à cheval en vej' vil sige at befinde sig på begge sider af vejen. (Stockfleth, s. 12).

Chok: Et rytterangreb. Se 'Kavaleri'.

Dagbog: Føres af regiment, afdelinger og selvstændige underafdelinger for derved at tjene som grundlag for historiske studier. (Taktisk Ordbog, s. D-1).

Debouchere: Slippe ud, komme ud fra, dukke frem.

Direktiv: Befaling, som indskrænker sig til at give den samlede hensigt og det mål, der skal nås, men kan desuden give udtryk for, hvorledes der skal handles. Gennemførelsen overlades den, til hvem direktivet er givet. (Taktisk Ordbog, s. D-4).

Dislocering: Gruppering af en styrkes enheder i et terrænområde. (Taktisk Ordbog, s. D-4).

Dækning: Beskyttelse over for fjendtlig beskydning. (Taktisk Ordbog, s. D-8).

Dækningsanlæg: Overdækket anlæg, der beskytter personel/materiel mod fjendtlig beskydning. (Taktisk Ordbog, s. D-8).

Echelon:

- Ved en enheds opstilling 'en échelon' forstås, at dens front er brudt.
- En enhed siges at være 'echelonneret' på en vej, når dens underenheder befinder sig i nogen afstand bagved hinanden på denne vej.
- Når kavaleriet angriber i åben kolonne, kaldes de enkelte eskadroner, der følger efter hinanden, for 'échelons'. (Stockfleth, s. 14-15).

Echiquier: En slagorden siges at være 'en échiquier', når de enkelte enheder er placeret som tavlerne i et skakbrædt. (Stockfleth, s. 15).

Enceinte: Fæstningsvold med grav, f. eks. Vestenceinten bygget 1886-1893 vest om København.

Enfilere: Beskyde på langs.

Engagement: Kontakt, kamp, skydning. At være engageret = at være i kamp.

Enhed: Organisatorisk fastlagt sammenstilling af personel med tilhørende materiel. (Taktisk Ordbog, s. E-12).

Erobre: Ved kamp at tage et angrebsmål. (Taktisk Ordbog, s. E-13).

Eskadron: En underafdeling i rytteriet/kavaleriet.

Feltbefæstningsanlæg: System af dækningsanlæg mv. etableret med improviserede eller forberedte materialer for at forbedre kamp- og beskyttelsemuligheder (dækkes tillige af udtrykket Forstærkningsarbejder). (Taktisk Ordbog, s. F-6).

Feltvagt: Se 'Sikring på stedet'.

Fenrik: Ved personelloven 1951 indførtes graderne overfenrik og fenrik som erstatning for de laveste grader i officiantgruppen. Ved personelloven 1962 betegnede disse to grader som værende af specialgruppen. Se 'Officiant' og 'Specialofficer'. - Tidligere den befalingsmand, der med baggrund i særlige, personlige evner og erfaringer var ansvarlig for og førte bataljonens fane. (Infanterie-Reglement III).

Flanke: Siden af en styrke, der er udfoldet eller i kolonne. (Taktisk Ordbog, s. F-10).

Flankering: Kampen i spredt orden ved kavalieret. Se 'Spredt orden'.

Flankeur: Kavalierist, der kæmper i spredt orden. Se 'Spredt orden'.

Fløj: Forreste del af en flanke. (Taktisk Ordbog, s. F-11).

Fordækning: Se 'Sikring under march'.

Formation: Opstilling af soldaterne/enhederne på faste pladser i forhold til hinanden. (Taktisk Ordbog, s. F-17).

Forpatrolje: Se 'Sikring under march'.

Forpostbataljon: Se 'Sikring på stedet'.

Forpostkompagni: Se 'Sikring på stedet'.

Forskråning: En skråning, der falder i retning mod fjenden. (Taktisk Ordbog, s. F-19).

Forskydning: En bevægelse, der planlægges gennemført uden kamp. (Taktisk Ordbog, s. F-19).

Forspids: En enhed af delings størrelse, der af et kompagni under march anvendes til sikring i marchretningen. Forspidsen marcherer i en sådan afstand fra kompagniets hovedstyrke, at fjendtlig indgriben mod

forspidsen ikke forringer kompagnichefens mulighed for at disponere. Se tillige 'Sikring under march'. (Taktisk Ordbog, s. F-19).

Forstærkningsarbejder: Se 'Feltbefæstningsanlæg'.

Forstærkningsbataljon: En infanterienhed. 1.-4. Forstærkningsbataillon oprettedes 1848, 5. Forstærkningsbataillon 1849, ophævedes 1852.

Forstærkningsjægerkorps: En infanterienhed. 1. Forstærkningsjægerkorps oprettedes 1848, 2. Forstærkningsjægerkorps 1849, ophævedes 1852. Se 'Jægerkorps'.

Forsvar: Forsvarets formål er at fastholde et terrænområde og tilintetgøre fjendtlige styrker for herved at bryde hans angrebskraft og standse hans angreb. (Taktisk Ordbog, s. F-20).

Fortrop: Se 'Sikring under march'.

Fremrykning: En enheds march i den retning, hvor fjenden er eller formodes at være, med det formål at tage føling med ham eller tage et terrænområde i besiddelse. (Taktisk Ordbog, s. F-28).

Fremskudt styrke: En styrke, normalt højst af delings værdi, samt kamppatruljer, der sendes frem i terrænet for at sikre egen bagved liggende større enhed eller for at skaffe tid til forberedelser. (Taktisk Ordbog, s. F-30).

Fremtrængen: Fremadgående bevægelse udført under kamp. (Taktisk Ordbog, s. F-30).

Front:

1. Den linie, hvor to indbyrdes fjendtlige troppestyrker er i føling.
2. Den forreste kant af en udfoldet styrke, regnet fra fløj til fløj.
3. Bredden af det rum, hvori en enhed skal løse sin opgave. (Taktisk Ordbog, s. F-

31).

Funktionere: Et våben fungerer, når det fungerer/virker/skyder. Når det ikke fungerer, kan det skyldes en funktioneringsfejl.

Furer/fourer: En underofficer, der ved kompagniet er ansvarlig for pengevæsen, lønninger, forplejning og indkvartering.

Fyrværker: Tidligere anvendt underofficersgrad ved artilleriet, svarede til sergent. Overfyrværker svarede til kommandersergent. (Danske Uniformer).

Føling: En enhed er i føling med fjenden, når den kan konstatere i hvert fald hans forreste deles bevægelser. (Taktisk Ordbog, s. F-34).

Føring: Den fortløbende virksomhed, som føreren, evt. bistået af en stab, udfører for at løse enhedens opgave gennem indsættelse af underlagte enheder. (Taktisk Ordbog, s. F-35).

General: Generalsklassen omfattede fra hærlovstillægget 1880 graderne general, generaløjntant og generalmajor, idet der ved hærloven 1867 i perioden 1867-1880 alene fandtes graden general. I 1983 indførtes tillige graden brigadegeneral, der oftest anvendes som en midlertidig grad for officerer, når de forretter international tjeneste.

Glacis: Skrånende side af jordvold foran et fæstningsværk. Ses også i betydningen forterræn.

Guide: Det i 1790 oprettede Feltjægerkorps fik i 1808 navnet Guidekorpsen. Guiden havde rang som underofficer og var ansat i Generalstaben; han var bereden og havde bl.a. til opgave at lede de enkelte troppenheder ind på den rette operative plads. Derudover anvendtes han som kortegner. Gradsbetegnelsen anvendtes indtil 1922. (Danske Uniformer og Den danske hær 1801-1814).

Hindring: Enhver naturlig forekomst eller

kunstig foranstaltning, der indskrænker bevægelsesfriheden. (Taktisk Ordbog, s. H-4).

Hornblæser: Spillemand ved infanteriet; anvendes tidligere i signaltjenesten ved at blæse forskellige signaler, der hver havde deres betydning i ordreformidlingen.

Ild og bevægelse: Se 'Angreb' og 'Kamp'.

Impassabel: Et terræn er impassabelt, når personel/køretøjer kun kan passere efter, at særlige foranstaltninger er truffet f.eks. ved hjælp af ingeniørstøtte. (Taktisk Ordbog, s. P-2).

Indbrud: Afslutning af stormen, hvorunder fjenden i de forreste stillinger i angrebsområdet nedkæmpes. Se 'Storm'. (Taktisk Ordbog, s. I-10).

Indsætte: Når en enhed indsættes, betyder det, at den begynder løsning af sin opgave. (Taktisk Ordbog, s. I-15).

Indtrængen: Indtrængen på fjendens område uden kamp med henblik på overraskende indsats i dybden af den fjendtlige stilling. Benævnes også infiltration. (Taktisk Ordbog, s. I-15).

Infanteri: Er gennem årene også benævnt Fodfolk. Er den våbenart, som udgør den største del af hæren; kæmper både med skudvåben (gevær og pistol) og med blanke våben (bajonet og sabel); er egnet både til angreb og til forsvar, er altså både en offensiv og en defensiv våbenart; kan desuden bedre end de øvrige våbenarter overvinde terrænhindringer. Infanteristen er den soldat, som det er mest enkelt at uddanne, organisere og forsyne, hvorfor infanteritab under en krig hurtigst kan erstattes. (Stockfleth, s. 26). Se tillige 'Infanterienheder'.

Infanteribrigade/ -division: Se 'Armékorps'.

Infanterienheder: Sammensætning og antal af kompagnier i en bataljon og af bataljoner i et regiment eller i en brigade har ændret sig₃₁

gennem tiderne. I midten af 1700-tallet indgik der 6 kompagnier i en bataljon. Et kompagni opstilledes på 4 geledder og bestod af ca. 100 menige, heraf 2 tamburer, 1 piber, 2 tømmermænd, 8 grenaderer og resten gefreitere og musketerer; ofte virkede kompagniernes tømmermænd og grenaderer samlet i bataljonen. Regimentet bestod af 2 bataljoner, hvis 12 kompagnier fordeltes med de ulige nummererede kompagnier til 1. bataljon og de lige nummererede til 2. bataljon. (Infanterie-Reglement I).

Senere i samme århundrede formeredes et regiments grenaderer i et særligt grenaderkompagni, og regimentets 2 bataljoner bestod da hver af 4 musketerkompagnier, alle opstillet på 3 geledder; musketerkompagnierne fordeltes til de to bataljoner efter det hidtil gældende princip. (Exerceer-Reglement 1787).

Infiltration: Se 'Indtrængen'.

Insurgent: Oprører. Den slesvig-holstenske hær under Treårskrigen (borgerkrigen 1848-1851) kaldtes Insurgent hæren.

Inversion: Omkringvending, omvendt orden.

Jæger: Menig eller underkorporal ved et jægerkorps. Overjæger svarede til korporal. Se 'Jægerkorps'. (Danske Uniformer).

Jægerkorps: En infanterienhed på bataljonsstørrelse. Se 'Liniebataljon'.

Kamp: Bekæmpelse af fjenden gennem manøvre og ild (ild og bevægelse) eller gennem fastholdelse af terræn. (Taktisk Ordbog, s. K-1).

Kampenhed: En enhed, der er organiseret, uddannet og udrustet med henblik på som hovedopgave at gennemføre kamp. (Taktisk Ordbog, s. K-2).

Kampfølging: Opretholdelse af føling med fjenden under samtidig stræben efter at sinke hans forreste dele uden at egen enheds kamp-

kraft eller handlefrihed kompromitteres. (Taktisk Ordbog, s. K-2).

Kampstilling: Det terræn, hvorfra en styrke skal løse kampopgaver med direkte skydende våben. (Taktisk Ordbog, s. K-4).

Kantonnement: Underbringelse i eksisterende lokaliteter. (Taktisk Ordbog, s. K-6).

Kantonnementsbivuak: Underbringelse, hvor bivuak og kantonnement kombineres. (Taktisk Ordbog, s. K-6).

Kaptajn: Graden, der gennem tiderne var kompagnichefs. Under Krigen 1864 sås tilfælde, hvor kaptajner som bataljonskommandører førte infanteribataljoner. Ved hærloven 1909 omfattede kaptajnsklassen graderne kaptajn og ritmester (rytteriets grad for eskadronchefen).

Kaptajnløjtnant: Officersgrad, der så dags lys i hæren ved hærloven 1932 og igen forsvandt i 1962 samtidig med genindførelsen af majorgraden. Kaptajnløjtnanten anvendtes som kompagnichef.

Kaponiere: Artilleribunker i fæstningsanlæg, hvorfra der kan skydes langs fæstningsgraven eller -volden.

Karré: En form for fægtningskolonne, hvorved infanterienheder opstilles til kamp mod kavaleriangreb. Se 'Kolonne, opstilling i'. (Stockfleth, s. 32).

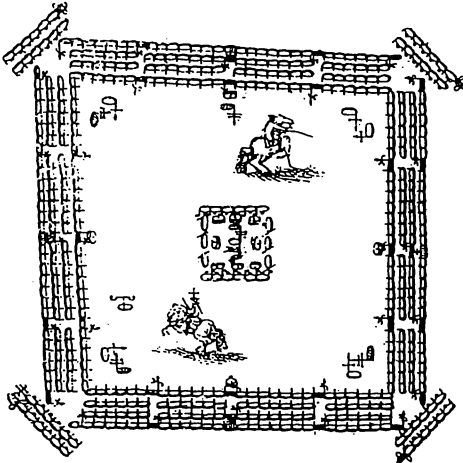
Kavaleri: Er gennem årene også benævnt Rytteri. Er en udpræget offensiv og til angreb bestemt våbenart, hvis anvendelse er meget afhængig af terrænet, der må være passende passabelt. Virkningen af dets skydevåben (pistol) er ubetydelig, hvorfor det kun kan kæmpe virksomt ved brug af blanke våben (sabel); væsentlig er den hurtighed, hvormed det bevæger sig, og den umiddelbare kraft, som dets angreb (chok) derved får. (Stockfleth, s. 26-27).

Kavaleridivision: Se 'Armékorpset'.

Kokarde: Lille cirkelrund eller oval plade/roset anbragt som kendetegn, ofte i nationalitetsfarver, foran på soldatens hovedbeklædning. Sort kokarde: Kokarde af sort stof, som erstatter nationalkokarden hos en soldat, der er straffet/degraderet.

Kolonne: Formation, hvori en enhed under kommando af én fører bevæger sig ad samme marchvej i samme retning. (Taktisk Ordbog, s. K-10).

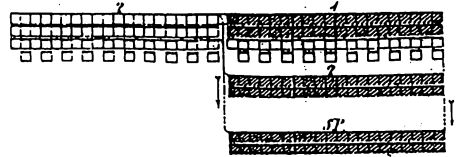
Kolonne, opstilling i: Militære enheder kan opstilles enten i åbne eller sluttede kolonner. Marchkolonner er normalt åbne, da mandskabet behøver luft og plads; fægtningskolonner (kolonner til kamp) er altid sluttede, da det her er muligt straks at omformere styrken, som omstændighederne kræver. En særlig form for fægtningskolonne er karréen, som formeres af infanterienheder, der udsættes for kavaleriangreb; en karré er en kolonne, der gør front til alle 4 sider, så der kan skydes i alle retninger; udføres den af en hel bataljon, er den normalt hul i midten, hvor der gives plads til fanen, stabsofficerer, musikere mfl. (Stockfleth, s. 29-32).



Fra tabelsamlingen, der knytter sig til Infanterie-Reglementet 1740 (reglementets første del), er hentet denne illustration (Tab. X), der viser en bataljon formeret i Karré. Hver personalekategori har sin signatur, hvoraf det bl.a. kan ses, at musketerkompagnerne danner karréens 4 sider, og dens hjørner er forstærket med bataljonens grenaderer.

Kompagni: En underafdeling i infanteriet/fodfolket.

Kompagnikolonne: For en bataljon, der skal i kamp, er kompagnikolonne normalt den valgte formation, da den giver stor bevægelsesfrihed, og bataljonen kan dække et større terrænområde. (Stockfleth, s. 48). Se desuden den efterfølgende artikel.



Illustrationen fra Exerceer-Reglement 1846 viser et kompagnis overgang fra opstilling på linie til kompagnikolonne. På ordren "Formør kompagnikolonne" træder de i 3. geled stående ulige nummererede soldater ind bag de lige nummererede, hvorved hele 3. geleds mandskab danner to geledder. Derefter marcherer disse to nye geledder ti skridt tilbage og danner et skyttepeloton, medens 2. Peloton (2) marcherer ind mellem 1. Peloton (1) og Skyttepelotonet (SP).

Kommandersergent: Tidligere anvendt underofficersgrad. (Infanterie-Reglement III). Se 'Underofficer'.

Kornet: Befalingsmandsgrad, placeret mellem sergent og korporal. Indført ved hærloven 1909, afskaffet ved hærloven 1951. Se 'Værnepligtige befalingsmænd'.

Krum: 'At ligge krum' eller 'at være krumsluttet' betegner en militær afstraffelse, hvor soldaten i et vist antal timer 'sluttes krum', ved at hans hænder fastgøres til hans fødder.

Kvartermester: Tidligere anvendt underofficersgrad ved kavaleriet, svarede til sergent. (Danske Uniformer).

Kæde: Formering af en militær styrke til kamp i spredt orden. Se 'Spredt orden' samt den efterfølgende artikel.

Let bataljon: En infanterienhed. Se 'Liniebataljon'.

Linie: Formation, hvori en enhed befinder sig lige til siden for en anden. (Taktisk Ordbog, s. F-17).

Linie, opstilling på: En form for opstilling af militære enheder i sluttet orden. Opstilling på linie sker normalt på 2 eller 3 geledder. (Stockfleth, s. 29, 31).

Liniebataljon: En infanterienhed bestående af 4-6 kompagnier. I infanteriet findes linietropper og lette tropper. De førstnævnte er fortrinsvis tænkt anvendt i større styrker, der mest kæmper i sluttet orden, hvorimod de sidstnævnte på grund af større bevægelighed især kæmper i spredt orden. Jægerenheder er at ligne med lette enheder. (Stockfleth, s. 23). Se tillige 'Infanterienheder'.

Lisière: Grænse, kant, udkant. 'Skovlisière' = skovbryn.

Major: Officersgrad, der i 19. århundrede var knyttet til funktionen som chef for eller næstkommanderende ved en bataljon. Under krigen 1864 sås tilfælde, hvor majorer som regimentskommandører førte kommando over infanteriregimenter (2 bataljoner). Graden eksisterede ikke fra 1867 til 1962, da den genindførtes for bl.a. underafdelingschefer. (Hærens Uniformer).

March: Udførelse af en bevægelse, der ikke finder sted som kamp, f.eks forskydning, fremrykning, tilbagegang, til fods eller på køretøjer. (Taktisk Ordbog, s. M-1).

March-march: Ordre til rytterienheder om at lade hestene løbe så hurtigt som muligt. Ilmarch.

Marchmål: Terrænområde, der er mål for en march. (Taktisk Ordbog, s. M-2).

Marchorden: Den rækkefølge, hvori en styrkes enheder indgår i kolonnen under en march. (Taktisk Ordbog, s. M-2).

Math: Betegnelse for frivillig antaget menig,

indført ved personelloven 1951, der samtidig indførte begrebet: Frivilligt stammandskab. Se tillige 'Menig'.

Menig: Personelloven 1962 indførte som erstatning for math-betegnelsen efternævnte gradsbetegnelser for menige: Overkonstabel, konstabel, gruppefører og menig.

Mitrailleuse: Maskingevær.

Modangreb: Et angreb, der udføres med større eller mindre dele af styrken - i videst muligt omfang planlagt som del af førerens plan for kampen. (Taktisk Ordbog, s. M-12).

Modstød: Under forsvar et på initiativ af den på stedet værende fører hurtigt udført angreb mod en fjendtlig styrke, der er trængt ind i et område, der skal fastholdes eller beherskes. (Taktisk Ordbog, s. M-13).

Naturalforplejning: Forplejningsmåde, hvor tropperne får udleveret naturalier (kød, gryn, brændevin osv.) og brød. (Stockfleth, s. 15).

Oberst: Officersgrad for officerer, der var regimentskommandører/regimentschefer. Under de hærordninger, hvor et regiment bestod af to bataljoner, førtes regimentets 1. bataljon af obersten og 2. bataljon af oberstløjtnanten. Ved hærloven 1867, hvor oberstløjtnants- og majorgraderne afskaffedes, var oberster bataljonschefer; ifølge denne lov udnævntes den første kaptajn direkte til oberst 21/9 1867. Ved tillæg til hærloven i 1880 genindførtes oberstløjtnantsgraden, hvorefter oberster igen var regimentschefer, og både oberster og oberstløjtnanter kunne være bataljonschefer. Ved hærloven 1909 omfattede Oberstklassen graderne oberst og oberstløjtnant.

Oberstløjtnant: Officersgrad for officerer, der var næstkommanderende ved regiment eller chef for bataljon. Graden var afskaffet i perioden 1867-1880. Se 'Oberst'.

Officer af A-linien: Ved personelloven 1969

indordnetes de tidligere officerer i gruppen Officerer af A-linien, der omfattede graderne fra general til premierløjtnant af A-linien.

Officer af B-linien: Ved personelloven 1969 afskaffedes Specialofficersgruppen og erstattedes af gruppen Officerer af B-linien, der omfattede graderne fra major til sekundløjtnant af B-linien. Se 'Specialofficer'.

Officiant: Ved hærloven 1909 sås betegnelserne officiant og underofficiant indført; de omfattede bl.a. maskin- og telegrafingeniører, værk mestre og materielforvaltere ved Hærens tekniske Korps. Hærloven 1922 indførte Befalingsmænd af officiantgruppen, der omfattede graderne korpsofficiant af 1. og 2. grad, stabsofficiant, overofficiant og officiant. Ved hærloven 1932 bortfaldt korpsofficiantens to grader, og ved hærloven 1937 ligestilledes korpsofficiant med kaptajnløjtnant, stabsofficiant med premierløjtnant, overofficiant med løjtnant af reserven og officiant med sekundløjtnant. Officiantgruppen afløstes ved personelloven 1951 af Specialofficersgruppen og Fenrikgruppen. Se 'Specialofficer' og 'Fenrik'.

Opklaring: Opsøgning af fjenden for ved observation, aflytning, kamp eller på anden måde at tilvejebringe oplysninger om ham samt at afgive melding herom. (Taktisk Orsbog, s. O-13).

Opmarch: Består som indledning til et angreb normalt af en forskydning af enhederne fra et beredskabsområde til et udgangsområde, hvor angrebsformationen indtages, og hvorfra angrebet iværksættes. (Taktisk Orsbog, s. O-15).

Ordre de bataille: Oversigt over en hærenheds enkelte bestanddele (f.eks. bataljoner, eskadroner eller regimenter, batterier osv.). (Stockfleth, s. 12).

Overtrompeter: Musiker, spillemand af sergentsgrad ved artilleriet, og da ofte faglig foresat for øvrige spillemand ved afdelingen.

Pas: En passage gennem en ellers impassabel

hindring. (Taktisk Ordbog, s. P-2).

Passabel: Et terræn er passabelt, når personel/køretøjer kan passere uhindret. (Taktisk Ordbog, s. P-2).

Patrolje: En styrke på fra to mand til en deling, der udsendes for at indhente oplysninger eller for at løse andre opgaver, f.eks. ødelæggelses-, rensnings-, sikrings- og forbindelsesopgaver. (Taktisk Ordbog, s. P-3).

Piket: Beredskabsstyrke for feltvagter/forposter. Se 'Sikring på stedet'.

Post: En eller flere mand op til en gruppe, som udstilles af en enhed, der opholder sig på stedet, med henblik på at sikre denne mod overraskende fjendtlig virksomhed. (Taktisk Ordbog, s. P-10).

Poststade: Det sted, hvorfra en post løser sin opgave. (Taktisk Ordbog, s. P-11).

Poterne: Overdækket gang i et fæstningsværk. F. eks. rykkede en del af tropperne under udfaldet fra Fredericia fæstning 6. juli 1849 "ud af poternen".

Rapert: Underlag til en kanon.

Redoute: Lukket skanse.

Reduit: Indre skanse i et fæstningsværk.

Reserve: En styrke, der holdes tilbage til anvendelse efter forholdenes udvikling. (Taktisk Ordbog, s. R-8).

Reserveartilleri: En artilleristyrke. Se 'Armékorps'.

Reservebataljon: En infanterienhed. 1.-5. Reservebataillon oprettedes 1848, 6. Reservebataillon 1849, ophævedes 1852.

Reservejægerkorps: En infanterienhed. 1. og 3. Reservejægerkorps oprettedes 1848, ophævedes 1852. Se 'Jægerkorps'.

Reservekavaleri: En kavaleristyrke. Se 'Ar-

mékorps'.

Ritmester: Ved rytteriet officersgraden, der svarede til kaptajn. Graden afskaffedes 1961. Se 'Kaptajn'. (Danske Uniformer).

Rotting: Afstraffelse: Stokkeslag.

Rum: Et udpeget terrænområde, hvori en troppestyrke skal løse sin kampopgave. (Taktisk Ordbog, s. R-12).

Ryg: Den bageste kant af en troppestyrke, se 'Front' pkt. 2. (Taktisk Ordbog, s. R-14).

Sergentgruppen: Indførtes ved personelloven 1969 og omfattede graderne: Seniorsergent af 1. og 2. grad, oversergent, sergent og korporal. I 1989 indførtes tillige graden chefsergent, der er placeret over seniorsergenterne. Se 'Øvrige befalingsmænd'.

Sidedækning, - patrulje og -trop: Se 'Sikring under march'.

Sikring: En styrkes forholdsregler til egen beskyttelse mod overraskende fjendtlig virksomhed, hvilket som regel sker ved udskillelse af mindre styrker (sikringsled). Se 'Sikring under march' og 'Sikring på stedet'. (Taktisk Ordbog, s. S-12).

Sikring på stedet: Når en troppenhed opholder sig på stedet i forholdsvis nærhed af fjenden, fremsendes sikringsenheder/sikringsled; det kan være en forpostbataljon, der i reglen udsender forpostkompagnier, der atter udstiller feltvagter (af indtil delings størrelse). En feltvagt udstiller et antal vedetposter (2-3 mand) og/eller gruppeposter. (Feltreglement I.A., s. 112 ff).

Sikring under march: Under fremrykning sikrer f.eks. en division sig ved at fremsende en avantgarde; denne fremsender en for-dækning, der igen fremsender en fortrop. Fortroppen fremsender en forspids, der udskiller en forpatrulje samt tillige sidepatruljer, hvis terrænet til siderne er uoverskue-

ligt. Dersom fjendtlig indgriben fra siden kan forudses, kan sidedækning og sidetrop udsendes; sidetroppen fremsender en forspids, der udsender forpatrulje og sidepatruljer. Under tilbagegang sikres tilsvarende bagud; sikringsleddene kaldes da arrieregarde, bagdækning, bagtrop, bagspids og bagpatrulje. (Feltreglement I.A., s. 89 ff og 104 ff).

Skytte: Geværbevæbnet soldat.

Sluttet orden:

1. En grundform for taktisk opstilling af militære enheder. Store troppestyrker opstilles i sluttet orden for at gøre det muligt at lede deres bevægelser og for at kunne koncentrere deres kraft mod et enkelt punkt. (Stockfleth, s. 29).
2. En styrke befinder sig i sluttet orden, når hver af dens enheder befinder sig i en af formationerne: Linie eller kolonne. (Taktisk Ordbog, s. S-24).

Soutiens: Kompagnikolonner. Se 'Kompagnikolonner'.

Specialofficer: Personelloven 1951 indførte graderne kaptajn, kaptajnløjtnant og premierløjtnant, alle af specialgruppen, som erstatning for de højeste grader i officiantgruppen. Personelloven 1962 indførte Specialofficersgruppen med graderne major, kaptajn, premierløjtnant, overfenrik og fenrik, alle af specialgruppen.

Spredt orden: En grundform for taktisk opstilling af militære enheder. Den spredte orden anvendes hovedsagelig ved sikring af terrænområder og enheder. Under kamp fremsendes til sikring af hovedstyrken enheder eller dele af enheder i spredt orden (formeret i kæde) til løsning af sikringsopgaven. Kampen i spredt orden ved infanteriet kaldes også Tirallering og de i kæden kæmpende soldater kaldes Tirailleurer eller Blænkere; kampen i spredt orden ved kavalleriet kaldes Flankering eller Blænkring, og de kæmpende soldater kaldes Flankeurer eller Blænkere. (Stockfleth, s. 29-31).

Stilling: Det terræn, hvori en styrke indretter sig til kamp. (Taktisk Ordbog, s. S-39).

Storm: Afsluttende del af angrebet, hvor angrebsstyrken på kortest mulige afstand og hurtigst muligt bryder frem fra stormlinien (= det valgte terræn, hvorfra stormen iværksættes) til indbruddet og nedkæmpelsen af fjenden i nærkamp. Se efterfølgende artikel. (Taktisk Ordbog, s. S-39).

Strategi: Planlægning af militære operationer med videregående sigte. (Taktisk Ordbog, s. S-40).

Styrke: En ikke nærmere angivet sammenstilling af personel og materiel. (Taktisk Ordbog, s. S-43).

Taktik: Anvendelse og føring af feltenheder under kamp. (Taktisk Ordbog, s. T-4).

Tambur/tambour: Trommeslager/spillemand, der tidligere sammen med hornblæsere anvendtes i signaltjenesten. Se 'Hornblæser' og den efterfølgende artikel.

Tilbagegang: March bort fra fjenden.

Tirallering: Kampen i spredt orden ved infanteriet formeret i kæde. Se 'Spredt orden'.

Tirailleur: Infanterist, der kæmper i den spredte ordens kæde. Se 'Spredt orden'.

Travers: Tværvold bag et brystværn til begrænsning af granaters sprængvirkninger.

Trompeter: Spillemand/hornblæser ved rytteriet og artilleriet, kan være af underkorporals- eller korporalsgrad.

Trope af: Træde af.

Troppeenhed: I nutidig forstand en organisatorisk fastlagt sammenstilling af enheder af i princippet alle våbenarter. Brigaden er den mindste troppeenhed. Under Treårskrigen fandtes i den danske armé et antal infanteribrigader, der bestod af enheder af

forskellige våbenarter, se 'Armékorps'. (Taktisk Ordbog, s. T-13).

Troppefører: Fører for en troppeenhed. (Taktisk Ordbog, s. T-13).

Træfning: En formation af militære enheder. En større troppestyrke, f.eks. en brigade, gennemfører normalt et afgørende angreb med bataljonerne - på linie eller i kolonne - formeret i 2 træfninger; afstanden mellem træfningerne er ca. 150 skridt; mellemrummene mellem bataljonerne varierer afhængigt af terrænforhold og øvrige forhold. (Stockfleth, s. 46.).

Tyngde: Koncentration af anstrengelser. (Taktisk Ordbog, s. T-16).

Udfolde: Når en enhed folder ud, indtager den en bredere og dybere (en mindre masse- ret/massiv) formation med sine enkelte dele trukket ud fra hinanden. (Taktisk Ordbog, s. U-1).

Udgangslinie: En terrænlinie, der i forbindelse med angreb tjener til at samordne angrebets enkelte elementer. (Taktisk Ordbog, s. U-2).

Underafdeling: En hærenhed på 100-120 mand. En underafdeling benævnes forskelligt fra våbenart til våbenart, i infanteriet bruges betegnelsen et kompagni, i rytteriet en eskadron, i artilleriet et batteri og ved øvrige våbenarter normalt et kompagni.

Underofficer: Underofficersgruppen omfattede gennem tiderne efternævnte grader: Fra midten af 1700-tallet kommandersergent, sergent, korporal, fra hærloven 1867 stabssergent, oversergent og sergent samt korporalsklassen, fra hærloven 1909 stabssergent, oversergent og sergent, fra hærloven 1922 sergent, fra hærloven 1932 oversergent og sergent. Personelloven 1951 omtaler ikke specielt underofficerer, alle er befalingsmænd, se også 'Øvrige befalingsmænd' og 'Sergentgruppen'.

Vagtmester: Tidligere underofficersgrad³⁷

ved kavaleriet, svarede til kommanderser-
gent. (Danske Uniformer).

Vand og brød: Den militære straf Streng ar-
rest, der blev anvendt op til vor tid, omtales i
almindelighed blandt soldater som Vand og
brød. 1/7 1937 fastsattes de militære straffe:
Irettesættelse, kvarterarrest, vagtarrest (hvor
der måtte læses, og almindelig mad servere-
des), skærpet arrest (hvor der ikke måtte læ-
ses, og almindelig mad alene med vand ser-
veredes) og streng arrest (hvor der ikke
måtte læses, og kun brød, kartofler, mælk,
vand og salt serveredes). (Lærebog for
hærens menige). Militær straffelov 1954
fastsatte de militære straffe til: Irettesættelse,
kvarterarrest, vagtarrest, fængsel og som
hidtil livsstraf i krigstid. 1/4 1974 trådte en
ny, i dag gældende militær straffelov i kraft,
hvorefter straffene er: Irettesættelse, bøde,
hæfte, fængsel og i krigstid dødsstraf. I 1978
ophævedes dødsstraf.

Begrebet Vand og brød har imidlertid en
længere historie; militær straffelov 1/7 1881
ophævede alle i krigsartikelbrevene in-
deholdte og øvrige for krigsmagten givne
straffebestemmelser og indførte de militære
straffe: Irettesættelse, simpel arrest (kvarter-
arrest eller vagtarrest), ensom arrest (vagar-
rest i ensomhed), simpel eller streng arrest i
bøjen (den straffede fængsledes til et fast
punkt i gulvet ved hjælp af en mindst 1 alen
lang lænke, ved simpel arrest om det ene ben,
ved streng arrest om begge ben), mørk arrest,
mørk arrest med indskrænket kost, simpelt
fængsel på vand og brød, strengt fængsel på
vand og brød (udholdtes i mørkt fængsel),
simpel eller streng fæstningsarrest (kunne an-
vendes på officerer, men ikke på underof-
ficerer og menige).

Vedetpost: Se 'Sikring på stedet' og 'Post'.

Værnepligtige befalingsmænd: Hærloven
1867 indførte denne befalingsmandsgruppe
med graderne sekondløjtnant, korporal og
underkorporal, fra hærloven 1909 desuden
med graden kornet, alt indtil personelloven
1951.

Øvrige befalingsmænd: Begrebet indførtes
ved personelloven 1962 og omfattes af
graderne: Seniorsergent af 1. og 2. grad,
oversergent, sergent og korporal. Se 'Sergent-
gruppen'.

Angrebstaktik under Istedslaget

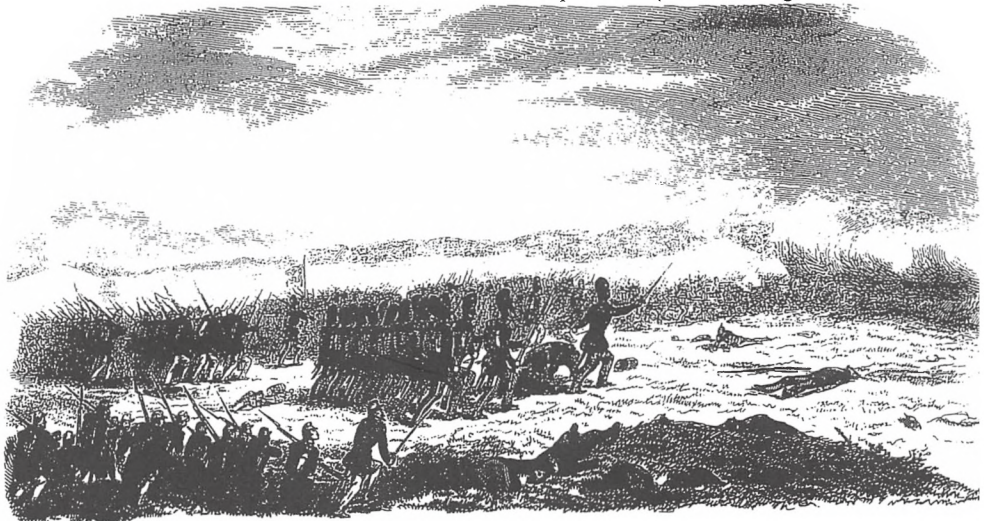
Infanteristerne af i dag er under angreb støttet
af talrige tunge våben, kampvogne og andre
pansrede køretøjer; de udnytter til det yderste
terrænets former, så de mest muligt dækket
og i spredt orden kan nærme sig angrebsmå-
let for sluttelig at storme det. Ganske anderle-
des var det dengang på Isted Hede, hvor in-
fanteriets eneste støtte var ilden fra for-
holdsvis få artillerienheder, og hvor en
bataljon formeret i kompagnikolonner med
mandskabet i geledder skulder ved skulder
angreb fremad og afsluttede med stormen.
Ordreformidlingen inden for bataljonen var
dengang som nu baseret på de rådige
signalmidler; selvom det stedse var det mest
nærliggende at anvende stemmen til den
direkte kommandoføring, har det altid været
ønskeligt at kunne udnytte supplerende
signalmidler, som så i tidens løb har gennem-
gået den enorme udvikling frem til nutidens
væld af tekniske og teknologiske hjælpemid-
ler med radioen som det mest udbredte, felt-
mæssige middel ved infanteribataljonen.
Under Treårskrigen rådede vore militære
førere alene over signalhorn og trommer; re-
glementet manede imidlertid til eftertanke før
brugen af disse signalmidler, "fordi megen
Signaleren ikke alene let forvolder Misfor-
staaelser, hvor flere Afdelinger manoevrere
sammen, men fordi Fjenden derved let bliver
gjort opmærksom paa de Bevægelser, man vil
udføre", - soldaten i dag genkender let
tilsvarende, nutidige advarsler.

Hver infanteribataljon bestod dengang af
fire kompagnier og hvert kompagni af to
pelotoner. Når bataljonen var opstillet på
linie, stod kompagnierne i nummerorden med
1. Kompagni på højre fløj og 4. Kompagni på
venstre fløj; bataljonens fane var placeret på
højre fløj af 3. Kompagni, altså midt i
bataljonen. Hvert kompagni var opstillet med

mandskabet på tre geledder, og pelotonerne stod i nummerorden fra 1 til 8, således at 1. og 2. Peloton udgjorde 1. Kompagni, 3. og 4. Peloton 2. Kompagni, 5. og 6. Peloton 3. Kompagni og 7. og 8. Peloton 4. Kompagni.

Når bataljonen skulle indsættes i et angreb, var det normalt at formere kompagnikolonner. Ved det enkelte kompagni skete der da det, at der af dets to pelotoners 3. geled dannedes et skyttepeloton, og at 1. Peloton blev stående, medens 2. Peloton marcherede ind bag 1. og Skyttepelotonet ind bag 2., hvert af de tre pelotoner herved på to geledder. Fanen forblev ved 3. Kompagnis højre fløj, og bataljonschefen selv opholdt sig som regel ved 3. Kompagni, altså både fane og chef midt i bataljonen. Størrelsen af mellemrummet mellem kompagnierne blev bestemt af bataljonschefen under hensyntagen til terræn og øvrige forhold på stedet i forbindelse med den stillede opgave. Efter at kompagnikolonnerne var blevet formeret, og når bataljonschefen beordrede, at skytterne skulle fremsendes, begav skyttepelotonerne sig frem

foran de forreste pelotoner, idet den ene halvdel af hvert skyttepeloton dannede kæde ca. 200 skridt foran fronten, og den anden halvdel forblev ca. 120 skridt bag kæden som reserve for skytterne i kæden. Brigadens jægerkorps anvendtes normalt til sikring af brigaden, også under bevægelse. Ved brigadens indledningsvise opstilling placeredes jægerkorpset derfor foran de forreste bataljoner, og når brigaden skulle angribe, var det oftest korpset, som indledte fægtningen. Som afslutning på angrebet kunne et bajonetangreb blive iværksat. Når det skulle udføres, sagtnede fanebæreren sin march fremad og byttede plads med sine bagmænd, hvorved han kom i bageste geled; og bagved fanen - i bataljonens midte - red bataljonschefen. Under bajonetangrebet slog samtlige tamburer Alarm; i kort afstand fra fjenden kommanderedes "Fæld geværet", og alle soldaterne råbte Hurra, hvis bataljonschefen da selv begyndte at råbe, - og måske mindedes han derved for sig selv eksercerreglementets ord: "... dog vilde dette Krigsskridt aldeles forfeile sin Virkning ved ofte at anvendes paa Exerceerpladsen". (Exerceer-Reglement 1846).



Fremrykkende pelotoner. I billedets midte ses et peloton af Garden til Fods på to geledder, hvor 1. geled har fældede geværer, og 2. geled har geværene i skråstilling; bagved anes flere af Livgardens pelotoner; til venstre i mellemgrunden ses et-to infanteripelotoner på tre geledder, hvor 1. geled har fældede geværer og de bagved værende har geværene i hvil; i forgrunden til venstre ses infanteri under uordnet fremrykning; angrebsmålet anes kun sløret og antydes ved røg i mellemgrundens højre kant. Baggrunden fremvæder som Isted Skov i silhuet svarende til den fremstilling af skoven, som ses på flere malerier og litografier, hvorved iagttagelsen af dette billede hensættes til slagets afsluttende angreb mod centrum. Billedet findes som illustration "Slaget ved Isted" i Vilhelm Holst: Felttogene 1848-49-50. Illustreret, udgivet og forlagt af Kittendorff & Aagaard, 1852.

Forsvarets Arkiver

af Hans Chr. Bjerg, overarkivar, Forsvarets Arkiver, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, 1218 København K. – Forsvarets Arkiver er nu en integreret del af Rigsarkivet!

Forsvarets historiske Arkiver udgør i dag en afdeling af Rigsarkivet. Den er en videreførelse af Hærens Arkiv, der fra at henhøre under Forsvarsministeriet i 1971 integreredes i Rigsarkivet og derved kom under Kulturministeriet. Ved overførelsen til Rigsarkivet indeholdt arkivet kun arkivmateriale fra Hæren, idet Søværnets Arkiver altid har været afleveret til Rigsarkivet.

Siden 1981 har Forsvarets Arkiver modtaget arkiver fra alle dele af Forsvaret, dvs. fra Hæren, Søværnet, Flyvevåbnet og Hjemmeværnet - samt fra Forsvarskommandoen, der udgør en stor arkivskabende myndighed.

Forsvarets Arkiver udgør i dag en guldgrube for slægtsforskere. Desværre må det konstateres, at materialet er vanskeligt tilgængeligt. Dels på grund af, at der mangler at blive gennemført en lang række administrationshistoriske undersøgelser, der placerer de militære myndigheder i forhold til hinanden og definerer deres opgaver, dels fordi der findes et meget lille antal hjælpemidler. Det bedste, vi indtil videre kan tilbyde publikum, er den guide over Hærens Arkiver, som stadig kan købes gennem Rigsarkivet. Det er vort håb, at der med tiden kan udgives en tilsvarende guide, i hvert fald over Søværnets historiske arkiver, men den manglende kapacitet har i de senere år bevirket, at det ikke har været muligt at løse denne opgave.

Forinden man benytter Forsvarets Arkiver i Rigsarkivet, er der et par forhold, som det er praktisk at vide på forhånd. Udskrivningen af soldater har siden 1788 ved oprettelsen af Udskrivningsvæsenet været en civil foranstaltning. Først efter udskrivningen blev de unge mænd så at sige stillet til rådighed for militæret. Dette indebærer, at lægdsrullerne ikke henhører under Forsvarets Arkiver. - Personelmæssigt begynder unge mænds fremkomst i de militære arkiver ved indførelsen i stambøgerne for de enkelte regimenter. Det er imidlertid her nødvendigt at vide, ved hvilken militær enhed den pågældende

forfader lå ved. Svarende til, at det er nødvendigt at vide, hvor en forfader er døbt, før man kan gå til kirkebogen, der indeholder oplysninger. Der findes således ikke nogen tværgående registratur over de forskellige værnepligtige.

En undtagelse her er fortegnelsen over de, der i 1876 ansøgte om erindringsmedaljen fra en af de slesvigske krige - eller fra dem begge. Denne fortegnelse var oprindeligt delt i amter og sogne, men i 1970'erne og 1980'erne tog man i Forsvarets Arkiver kopier af ca. 120.000 ansøgninger og sorterede dem derefter alfabetisk. Derfor er det muligt med held at starte en slægtshistorisk undersøgelse netop i denne sammenhæng.

Stambøgerne og justitsprotokollerne er to givtige kildegrupper for en slægtsforsker, og Forsvarets Arkiver har gennem nogen tid arbejdet på et lille hæfte vedrørende benyttelsen af de militære stambøger. Bortset herfra findes der adskillige andre kilder i Forsvarets Arkiver, f.eks. i form af korrespondance, bestallinger og lign., der ligeledes rummer megen stof til belysning af enkeltpersoners virke i forsvaret gennem tiderne.

En gang imellem kan der ved benyttelsen af de militære arkiver være problemer med tilgængeligheden. Dette skyldes selvfølgelig det store islæt af personorienterede oplysninger samt klassificerede sager. Efter den nye arkivlov er trådt i kraft, er bestemmelserne, at de lavest klassificerede papirer åbnes efter 30 års forløb, de klassificerede sager åbnes efter 60 års forløb, og endelig er der en stående 80 års grænse inden frigivelse af personorienterede dokumenter til almindelig anvendelse.

Forsvarets Arkiver havde tidligere en lille læsesal. Det har man ikke mere. Nu ekspederes alle de militære arkiver til den nye læsesal i Proviantgården ved siden af Rigsarkivets hovedbygning. Der kan man trygt henvende sig for at få hjælp. Kan man ikke umiddelbart klare opgaven på læsesalen, tilkaldes assistance fra Forsvarets Arkiver.

Der modtages i Forsvarets Arkiver mange skriftlige forespørgsler fra slægtsforskere. Desværre har man ikke kapacitet til at hjælpe så mange, som man gerne ville, og henviser derfor i en række tilfælde de pågældende forespørgsler til private undersøgelser.

Lad mig til sidst opfordre slægtsforskerne til at søge at udnytte de militære arkiver noget mere. Fra Forsvarets Arkivers side vil vi bestræbe os på at hjælpe og i øvrigt arbejde videre med at fremskaffe nødvendige hjælpemidler og oversigter.

Litteratur

- *Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse - bind III*, 1. bd. Forsvarets Arkiver v/ Vagn Aage Petersen, 1984.

Danske krigsmedaljer siden år 1800



Slaget på Reden 1801

I anledning af slaget på Reden (Rheden) 2. april 1801 (mod den engelske admiral Nelson) indstiftedes der et hæderstegn, som på årsdagen for slaget blev uddelt. - Christian VII overrakte personlig det brilliantprydede hæderstegn til kommandør Olfert Fischer, kronprinsen uddelte guldmedaljerne til de i byen tilstedeværende officerer, og på samme tid fandt overrækkelsen af sølvmedaljerne sted i admiralitetetskollegiets bygning på Gammelholm.

Guldmedaljen tildeltes samtlige officerer, der havde deltaget i slaget, månedsløjntnerne, der ikke hørte til de faste officerer, fik den dog uden ret til at bære den, men med et diplom, og sølvmedaljen, hvormed fulgte en livsvarig, årlig pension på 15 rdlr., fik kun de underofficerer, menige og frivillige, der særlig havde udmærket sig. Heller ikke de frivillige fik ret til at bære medaljen.

I alt blev der 2. april 1802 udgivet 81 guld- og 106 sølvmedaljer til at bære på brystet, 30 guldmedaljer uden øsken og navn og 22 sølvmedaljer uden øsken, men med navn i randen til frivillige.

Treårskrigen 1848-50 og 1864

De tre næste krigsmedaljer, for 1848-50, for 1864 og for deltagelse i begge krige, har en ret så bevæget tilblivelseshistorie.





Allerede 1848 besluttedes det at indstifte medaljer for tappehed og for fædrelandskærlighed, og medaljerne blev præget; men i 1851, efter krigen, blev det besluttet, at de dog ikke skulle uddeles, og de blev igen indsmeltet. I 1864 gentog historien sig, en tappehedsmedalje blev præget med spænder for slagene ved Sankelmark, Mysunde og Dybbøl, aldrig uddelt og igen indsmeltet.

Først i 1872 blev sagen rejst igen, idet en komité på 3.000 våbenbrødres vegne ansøgte om en erindringsmedalje til alle deltagerne i felttogene. I 1875 blev sagen genoptaget, og på finansloven 1875-76 bevilgedes pengene til en sådan medalje. - Uddelingen fandt sted i februar 1877.

Der blev præget 46.000 ekspl. i bronze for 1848-50, 58.000 for 1864 og 3.000 for deltagelse i begge krige.

9. april 1940

Mindemedaljen til efterladte efter faldne 9. april 1940 er sikkert ukendt for de fleste. Stemplerne blev skåret på Den kgl. Mønt af medaljør Harald Salomon og forelå færdige allerede i oktober 1940, og i oktober-november blev der, efter anmodning fra Krigsministeriet og med tilladelse fra Finansministeriet, præget 17 eksemplarer i sølv, hvorefter de i al stilfærdighed blev uddelt til de faldnes efterladte.

Præget viser tydeligt slægtskab med de netop omtalte bronzemedaljer fra Treårskrigen og 1864, og det har formodentlig været tanken, at denne medalje skulle have været uddelt til samtlige deltagere i krigshandlingerne denne dag.

Christian Xs frihedsmedalje

Kong Christian Xs frihedsmedalje blev indstiftet 9. marts 1946 på indstilling af udenrigsministeren "til ihukommelse af den 5. maj 1945, den dag, da Danmark blev befriet for den tyske militærmagts åg, og for at belønne sådanne personer, som i udlandet under besættelsesårene og ved befrielsen gjorde en indsats for Danmarks sag".



Den uddeltes første gang på årsdagen for befrielsen til kong Gustav V af Sverige, kong Håkon VII af Norge og greve Folke Bernadotte, og der er i alt præget 3.102 eksemplarer i sølv.



Erindringsmedalje for deltagelse i krigen 1940-45

Kong Christian Xs erindringsmedalje for deltagelse i krigen 1940-45 blev indstiftet 3. maj 1946, ligeledes på indstilling af udenrigsministeren, at uddeles som en påskønnelse af det mod og den offervilje, som danske mænd og kvinder viste ved at melde sig til de allierede væbnede styrker eller dertil knyttede hjælpeorganisationer for at tage del i krigen imod Danmarks besættelsesmagt. - I alt 3.050 eksemplarer.

Ovenstående er en del af artiklen *Danske krigsmedaljer gennem 300 år*, i Politikens *HVEM-HVAD-HVOR 1965*, s. 181 ff, og er her gengivet med enkelte tilføjelser/ændringer.

Foruden ovennævnte medaljer findes en lang række andre medaljer og hæderstegn, som soldater i slægten kan have erhvervet sig.

Lars Stevnsborgs bog *Danmarks Riges medaljer og hæderstegn 1670-1900* udgivet 1992 af Ordenshistorisk Selskab kan man læse om de fleste af dem. Med meget fine illustrationer og litteraturhenvisninger er bogen et meget godt redskab, når man vil have kendskab til "Jens' orden".

Bogen indeholder to store afsnit af speciel interesse for slægtsforskere. Side 187-237 afsnit IV "Krigerindrings- og Tapperhedsmedaljer", hvor der henvises til yderligere litteratur, og endelig side 241-286 afsnit VI "Militære Tjenestehæderstegn".

Lars Stevnsborg gør blandt andet opmærk-

som på, at der på Rigsarkivet findes registre over modtagerne af hædersgaverne i forbindelse med forrige århundredes krigsdeltagelse.

Siden 19. december 1906 blev der årligt uddelt 100 kr. til 1848-50-veteraner og fra 27.10.1913 ligeledes årligt 100 kr. til 1864-veteranerne. Registre over disse modtagere kan altså benyttes på Rigsarkivets læsesal, og dette materiale er bestemt værd at notere sig.

I bogen findes som før omtalt et væld af litteraturhenvisninger!

Spørgsmål	Svar
Hvad er Deres fulde Navn?	<i>Jens Christian Lukassen af Allingskov- gaards Mark.</i>
Hvilken Dag og hvilket Aar er De født?	<i>Den 25. februar 1827.</i>
I hvilket Aar har De deeltaget i Krigen?	<i>1849-50</i>
Ved hvilken Afdeling (Institution) tjente De dengang?	<i>1ste Reserve Jægercorps</i>
Ved hvilket Kompagni, Eskadron eller Batteri stod De?	<i>2^{det} Kompagni</i>
Hvilket Nummer havde De?	<i>N^o kan ikke huskes (248)</i>
Fra og til hvilken Dag var De tjenestegørende?	<i>Fra d. 1. Oktober 1848 til d. 16. Februar 1851.</i>
Tjente De som Menig eller som Befalingsmand?	<i>Som Underkorporal</i>
Blev De saaret i Krigen? Naar?	<i>Nej</i>
Har De ligget på Lazareth? Paa hvilket?	<i>Nej</i>
Blev De fangen i Krigen? Naar og hvor?	<i>Nej</i>
Har De Pension eller Invalidforsørgelse? Hvilket Nummer har Deres Pensionsbrev?	<i>Nej</i>
Er De Medlem af "De danske Vaabenbrødres Selskab"? I hvilken af dettes Afdelinger og i hvilket Nummer staar De?	<i>Nej</i>
Hvilken er Deres nuværende Stilling?	<i>Forpagter af en Præstegaard</i>
Hvor har De nu Bopæl? (hvis De ikke boer i en Kjøbstad bedes Amt, Herred, Sogn og By opgivet)	<i>Østersnede By og Sogn, Nørvang Herred, Vejle Amt.</i>
Hvilken er Deres nuværende Adresse?	<i>Forpagter J. C. Lukassen, Ø. Snede Præstegaard ved Løsning Station</i>
	<i>Beviljet J. Nielsen</i>

Ansøgning om krigsdeltagermedaljerne 1848-50 og 1864

Ovenfor et konkret eksempel på udfyldelse af de fortrykte spørgeskemaer, som skulle indsendes til Krigsministeriet for at få krigsmedaljen, egl. *Erindringsmedaille for Deltagelse i Kampen for Fædrelandet 1848-50 og*

1864, der blev uddelt i okt. 1876. - Kopier af disse ansøgningsskemaer med svarene på de 16 spørgsmål vedrørende deltagelsen kan rekvireres skriftligt fra Rigsarkivets 3. afd., Rigsdagsgården 9, 1218 Kbh. K.



Boersmeester Otto Ferdinand Bernhard Behrman af Aalborg

skjendes herved betættiget til don. af

Dans Majestæt Kongen

*allehoist indstiftede Gindingsmedaille for Drellagelse i Kampen for
Fædrelandet. 1848—50.*

*Medaillen bæres paa venstre Byst i rodt Baaud med
hvide Striber. Baaudet maa ikke bæres uden i Forbindelse med
Medaillen.*

Krigsministeriet, i October 1876.

W. H. Müller



J. J. J. J. J.

Med krigsdeltagermedaljen fulgte ovenstående dokument.

Veteran fra -64

Rundt omkring på kirkegårdene ses små hilsener fra fortidens begivenheder, der tegner danmarkshistorien. Ofte er "titlen" med på gravstenen, hvilket gør stenen bevaringsværdig for eftertiden. Af og til blot som nedenstående, der fandtes på Horsens (Langholt) Kirkegård maj 1994, men også de langt større monumenter, der er rejst over faldne i krigene, giver selvfølgelig stof til eftertanke.

Veteran fra 1864 Lars Christensen * i Nørresundby 18.2.1836 + samst. 5.6.1925 Hustru Inger Kristine f. Jørgensen * paa Egholm 12.5.1840 + paa Skakkebæk 30.9.1897.

Bag disse "notater" skal man være klar over som slægtsforsker, at der ligger et væld af arkivalier og yderligere oplysninger og venter på én. Selvfølgelig kirkebogsopslagene og folketællingskikkene, men bestemt også de mere militære: fortjenstmedaljeansøgningen, hædersgavebevillingen, litteraturen om deltagelsen og oplevelserne i 1864 og lægdsrulleoptegnelserne. Ved studiet af disse muligheder bliver danmarkshistorien nærværende på en anden måde end ungdommens historietimer har kunnet gøre den.

I den danske sangskat findes ligeledes en lang række eksempler på den kampejst og sorg, der var forbundet med de slesvigske krige i forrige århundrede. Den mest kendte velsagtens af E. Hornemann og P. Chr. Faber trykt i et flyveblad 10. april 1848 - "Dengang jeg drog af sted" - der i ord og toner skildrer "veteranens" tid i det ukendte.

Yderligere litteratur

- Johs. Nielsen: *Treårskrigen 1848-1851*. Tøjhusmuseet, 1993.
- Lars Lindeberg: *Krigen 1864 - De så det ske*. Sesam 1989. Bogen giver i ord, billeder og udklip et fint indblik i 1864-krigen.

- Poul Berg: - *danskere end danske. Beretning om Niels Petersen Schmidt og hans slægt*. Allsund-kredsens Forlag, 1988.
- P. Fr. Rist: *En rekrut fra 64*. Med forord og kommentarer af Ebbe Kløvedal Reich. P. Haase & Sønns Forlag, København, 1989. I bogen finder vi den eneste selvbiografiske fremstilling af (næsten) hele krigen 1864.

Naboforeninger

Rundt omkring i landet findes en lang række foreninger, som slægtsforskerne kan have fordel af at kende til. Her tænkes på de lokalhistoriske foreninger og de lokalhistoriske arkiver, der kan tænkes at ligge ind med materiale, som kan belyse vore forfædres militære fortid. Den lokale sognefoged var tit og ofte lægdsmand i sognet, og dermed den myndighedsperson, der ordnede forholdene omkring de unge mænds session, og et årligt sessionsbillede (a la konfirmand- eller afgangselever-billederne) findes ofte på lokalarkivets væg.

Sognefogeden i midten og alle sognets unge mænd "årgang xxxx" rundt omkring. Et sådant billede kan være svært at skaffe andre steder fra, så derfor var det måske en god ide at rette henvendelse til lokalarkivet i forfædrenes hjemby for at spørge desangående. Kik i *SLA-vejviseren* for at se, hvor arkivet ligger, og hvornår det har åbent.

Også de foreninger, der beskæftiger sig med mere specifikke emner, kan være givtige at kontakte, når det drejer sig om vore militære forfædre. Foreninger, der bringer medaljesamlere sammen - foreninger, der knytter forbindelser mellem hjemsendte soldater - eller foreninger, der arbejder på oprettelse af museer for soldater- og garnisonshistorie. I Aalborg findes *Garnisonshistorisk Selskab Aalborg*, der igennem en længere årrække har indsamlet materiale af enhver art, der kan belyse garnisonens historie i Aalborg. I sommeren 2002 åbnede Aalborg Forsvars- og Garnionsmuseum, Skydebanevej 22 i Aalborg, hvor alle tingene

kan vises og evt. bidrage til, at flere effekter kommer frem fra gemmerne og undgår "ildens svøbe", når der skal kasseres. Museet kan findes på nettet - <http://www.forsvarsmuseum.dk> - og kan kontaktes pr. mail på info@forsvarsmuseum.dk

Man kan ved henvendelse til museet få indsigt i en stor viden om uniformer, skydevåben, emblemer, "papirer", billeder, tegninger og udrustning af enhver art.

I 1989 udgav Selskabet for *Aalborg Garnisons Historie* Ruth Schmidts store manuskript om hendes oldefar, der på session i 1871-72 gik så grueligt meget ondt igennem. Bogen, *Den skæve rekrut fra Aalborg (1871-72)*, udkom med støtte fra selskabet og belyser på en meget fin måde, hvordan man kunne komme på session i det forrige århundrede, og hvordan datidens militære opbygning kunne tage livet af en stakkels husmandssøn fra V. Brønderslev.

Litteraturliste

Har forfædrene været soldater, findes der meget litteratur til beskrivelse af disses forhold. Krigsdeltagelse, tildeling af medaljer og hæderstegn eller oplevelser på session. Forsvarets sider er mangfoldige - også litteraturen i den anledning. Hermed et lille forsøg på at skitsere nogle af mulighederne i den retning - flere er nævnt i hæftet i øvrigt - og andre kan sagtens tænkes:

- *Håndbog i slægtsforskning* v/ Albert Fabricius og Harald Hatt, s. 77, 168-170, 191, 278.
- *Find dine rødder* v/ Hans H. Worsøe, s. 127, 144, 145, 168.
- *Fortid og Nutid, bd. XI*, s. 1-24 artikel af H. Hjelholt: Lægdsrullerne og deres betydning for slægtshistorisk forskning.
- *Landsarkivet for Nørrejylland og hjælpemidlerne til dets benyttelse*. Bd. 2, s. 110-121.
- Helge Klint: *Militærhistorie*. DHF. 1970.
- Otto Vaupell: *Den danske Hærs Historie til Nutiden og den norske Hærs Historie indtil 1814*. Bd.1-2. 1872-76.
- *De jysk-fynske styrkers domiciler*. Bd.1-3.

Udg. af Vestre Landsdelskommando 1975-76. (35.52)

- *Den sjællandske øgruppes landmilitære domiciler*. Bd.1-2. Udg. af Østre Landsdelskommando 1980-82. (35.52)
- *Bornholms militære domiciler*. Udg. af Østre Landsdelskommando 1985. (35.52)
- J. C. W. og K. Hirsch: *Fortegnelse over danske og norske Officerer 1648-1814*. 1888-1907. Manuskript på Det kgl. Bibliotek, udg. på mikrokort, der findes bl.a. på landsarkiverne og de større biblioteker.
- V. Richter: *Den danske Landmilitæretat 1801-94*. Bd.1-2, 1896-97. (99.33552)
- T. A. Topsøe-Jensen og Emil Marquard: *Officerer i den dansk-norske Søetat 1660-1814 og den danske Søetat 1814-1932*. Bd.1-2, 1935. (99.33554)
- *Grundbog for menige: Hæfte 8. Hærens Historie*.
- *Europæiske ordner i farver*. Politikens forlag. Kbh., 1966.
- *Alverdens uniformer i farver*. Politikens forlag. Kbh., 1967.
- *De så det ske - fra Lademanns forlag, v/ Lars Lindeberg*. Om bl.a. Englandskrigene 1801-14, 1848-50 og 1864.
- Ole Brusendorff: *Soldater i Itzehoe gennem 1000 år*. Det danske Kommando, 1952.
- *Tidsskrift for Søvaesen 1943 og 1944*. Heri artikler af C. B. Thostrup: "Holmens hæderstegn" og "Hæderstegn for Slaget på Reden".
- C. B. Thostrup og Martin Ellehauge: *Danske hæderstegn uddelt for tjenestetid ved hæren og institutioner tilknyttet denne*. 1953.
- Hof- og Statskalenderen, Statstidende, og Kundgørelser for Forsvaret, hvor de dekorerede omtales.

Sammenslutningen af Slægtshistoriske Foreninger (SSF)

Organisationen udgiver - som bindeled til de 36 medlemsforeninger og deres knap 5.000 medlemmer - først og fremmest bladet **SLÆGTEN - Forum for slægtshistorie**, to gange årligt, 1.1. og 1.7. - Foruden programmer fra de slægtshistoriske foreninger bringer bladet meddelelser fra SSF, referat fra årsmødet, uddrag af foredragsholderens litteraturlister fra SSFs årlige weekendkursus samt nyttige artikler, råd og vejledninger. - Redaktør: Birte Steffensen, Teglgårdvej 36, 7451 Sunds ☎ 97 14 13 23. E: tippe@post.tele.dk

Kasserer: Ole Bech Knudsen, Jyllands Allé 2, 3. tv/, 8000 Århus C ☎ 86 11 55 47. Giro: 094-5587. E: obk.aarhus@mail1.stofanet.dk

Som tillæg til **SLÆGTEN** - uden for abonnementet - er udgivet følgende særpublikationer ved forlagsredaktør: Anton Blaabjerg, Fredensgade 38, 8800 Viborg ☎ 86 61 04 36. E: anton_blaabjerg@post.tele.dk

- 1 **Slægtsforskning - din Danmarkshistorie.** (ISBN 87-90331-26-5) 6. udg., 2002, 18 s., 10 kr.

Kortfattet introduktion til slægtsforskning. Her forklares de absolut nødvendige grundbegreber og fortælles, hvor på biblioteket bøger for slægtsforskere findes. Aktuelle adresseliste omfattende de statslige arkiver og de slægtshistoriske foreninger i og udenfor SSF.

- 2 **Slægtsforskere: Lad os hige og søge i bøgerne!** (ISBN 87-90331-27-3) 5. udg., 2002, 48 s., 25 kr.

Præsentation af godt 500 titler af den righoldige litteratur for slægtsforskere. - Temahæfte tilegnet Hans H. Worsøe i anledning af 70 årsdagen 11.11.2002.

- 3 **Sognefoged, lægdsmand og Dannebrogsmænd.** (ISBN 87-90331-25-7) 3. udg. 2002, 36 s., 25 kr.

Ud fra den store sognefoged-forordning 1791 fortælles om denne lokale myndighedspersons arbejdsområder. Desuden oplysninger om hvervet som lægdsmand samt om Dannebrogsmændenes Hæderstegn. På instruktiv vis fortæller Birgit Øskov på 10 sider om, hvad og hvor hun har fundet brikker til historien om oldefaderen, Otto Jensen, sognefoged i Løsning og Dannebrogsmænd. - Temahæfte tilegnet SSFs daværende formand Ingvar Musaeus på 70 årsdagen 28.3.1993.

- 4 **Slægtsforskere: Lad os vedgå arv og**

- gæld!** (ISBN 87-90331-30-3) 5. udg., 2003, 36 s., 25 kr.

Hjælpe middel til studiet af skifter - en ordliste med forklaring på mange af skifternes gamle ord og begreber, en artikel om afholdelse af skifte, en oversigt over de myndigheder, der skiftede, og en litteraturliste. - Temahæfte tilegnet **SLÆGTENS** tidligere kasserer Peter Kudsk på 50 årsdagen 2.3.1998.

- 5 **Sogn, herred - kirkebøgerne på Statens Arkiver.** (ISBN 87-90331-35-4) 6. udg., 2003, 80 s., 25 kr.

Find de rigtige mikrokort med kirkebogen fra det rette sogn, herred og amt! - Pastora- ternes/soggenes numre og kirkebøgernes begyndelsesår. Oversigt over flere end 150 afskrifter/registre til kirkebøger m.m. - Nyt er, at 6 sider fortæller om diverse fødselsstiftelser.

- 6 **Slægtsforskere: Lad os stå vagt og værne!** (ISBN 87-90331-36-2) 4. udg., 2003, 52 s., 25 kr.

Militære emner, f.eks. lægdsruller og disses forkortelser, det militære sprog, introduktion til Forsvarets Arkiver, krigsdeltagermedaljer mv.

- 7 **Gemmesider - fra nr. 1-10 (1990-94).** (ISBN 87-90331-12-5) 88 s., 25 kr.

Genoptryk af "bevaringsværdige" artikler fra **SLÆGTENS** første numre. Temahæfte tilegnet bladets utrættelige ekspedition, Birgit Øskov, på 40 årsdagen 12.4.1999.

7b *Tyrsting Herred - Uddrag af de 552 indførsler i de bevarede tingbøger 1660-64 og 1681-83.* Udarbejdet af Erik Brejl (ISBN 87-985050-2-5) 1995, 70 s. - Udsolgt!

8 *Nutiden og Valdemar Sejrs Slægtsforskning og Danmarks historie.* Af Anton Blaabjerg. (ISBN 87-90331-13-3) 2000, 90 s., 25 kr.

55 slægtslinjer viser forbindelsen til nutidens danske befolkning – kendte og ukendte: Hans H. Worsøe, advokaten og industrimanden Christian Kjær, tekstil-familien Damgaard, politiker-familien Dahlgaard, søstrene Dallerup, Poul Henningsen, Sten Hegeler og Bettina Ødum samt mange slægtsforskere!

8b *Nørvang Herred – uddrag af de 635 skifter i herredets godser 1723-1826.* Udarbejdet af Erik Brejl. (ISBN 87-985050-4-1) 1995, 72 s. - Udsolgt!

Senere genoptrykt i nr. 12 *Voer og Nim samt Nørvang herreder.*

9 *Skanderborg Rytterdistrikt. Uddrag af samtlige bevarede 3.002 skifter 1680-1765.* Udarbejdet af Erik Brejl. (ISBN 87-985050-6-8) 1995, 296 s. – Udsolgt!

Referater med samtlige arvinger. Register over arveladere og ægtefæller, 6.226 navne; en liste over skifternes fordeling på sogne og lokaliteter.

10 *Litteraturfortegnelse 1980-85. Litteratur for slægtshistorisk interesserede. Personalhistorie. Lokalhistorie. Arkivvæsen.* Udarbejdet af Ingvar Musaeus. (ISBN 87-985050-8-4) 1996, 120 s., 40 kr.

Godt 1.000 bogtitler vedrørende personalhistorie lokalhistorie og arkivvæsen udgivet 1980-85.

11 *Er du i familie med bryggerne? – Slægterne bag J.C. og Carl Jacobsen på Carlsberg.* Publiceret af Birgit Øskov og Anton Blaabjerg (ISBN 87-90331-02-8) 1997, 90 s., 30 kr.

Anetavle for Carl Jacobsen, 1842-1914, tilbage

til 1600-tallet og endnu længere. – 25 slægtslinjer viser forbindelser til kendte og ukendte før og nu.

12 *Voer og Nim samt Nørvang herreder. – Uddrag af samtlige bevarede 2.959 skifter i herredernes godser og hospitaler 1716-1850.* Udarbejdet af Erik Brejl. (ISBN 87-90331-05-2) 1997, 291 s., 130 kr.

Som *Skanderborg Rytterdistrikt* (nr. 9).

13 *Det står skrevet i kirkebøger, skøder, skifter, folketællinger og mange andre arkivalier.* Af Jens Peder Skou. (ISBN 87-90331-09-5) 1998, 365 s., 175 kr.

Et fornuftigt bud på, hvordan en slægtsbog kan skrives i kapitler med skildringer af slægtsudviklingen fra fortiden frem mod nutiden. – En slægtsbog fra Østjylland.

14 *Slægtsforskere: Lad os gøre noget – ved det!* (ISBN 87-90331-18-4) 2. udg., 2000, 54 s., 25 kr.

Tanker om formidling og sammenskrivning af slægtsforskningens resultater. Temahæfte til-egnet SLÆGTENS første redaktør, Anton Blaabjerg, på 50 årsdagen 8.2.1999.

15 *Tørrild Herred. Uddrag af de 894 skifter i herredets godser 1721-1816.* Udarbejdet af Erik Brejl. (ISBN 87-90331-16-8) 1999, 88 s., 40 kr.

Skifteuddrag i samme standard som *Skanderborg Rytterdistrikt* og *Voer, Nim og Nørvang herreder* (nr. 9 og 12).

16 *Dronning Margrethe IIs forslægt – også de hidtil mindre kendte slægtslinier!* Af Kristian Lauritsen. (ISBN 87-90331-19-2) 2000, 392 s., 175 kr.

Dronningens anetavle i 11 generationer (til ane nr. 2047) tilbage til 1600-tallet – illustreret med 75 portrætter! For første gang biografertes så mange af de specielt mindre kendte forfædre samlet. Overraskende forekommer storkansleren Frederik Ahlefeldt på Tranekær, død 1686, hele 12 gange! Upåagtede tyske slægtslinjer følges tilbage til danske middelalderslægter som Thott, Gyldenstjerne og Hvide (både de

jyske og sjællandske).

- 17 **1760 slægtsbøger udgivet af kommercielle slægtsforskningsbureauer i Danmark efter 2. Verdenskrig.** En oversigt af Peter Kudsk. (ISBN 87-90331-20-6) 2000, 153 s., 75 kr. – **Udsolgt!**

Biblioteket skaffer slægtsbøgerne fra din hjemstavn. Måske finder du deri de oplysninger, du mangler! – De mange bøger er registreret i de gamle, ”overkommelige” amter fra før 1970.

- 18 **1900 godsskifter fra Bjerringbro-Hvorlev-egnen 1715-1815.** Af Inga Hørdum og Vera Munkholm. (ISBN 87-90331-22-2) 2002, 320 s., 190 kr.

Uddrag med samtlige arvinger af skifterne fra egnen syd for Viborg, fra godserne Frisholt (nu atter Ormstrup), Ulstrup, Himmestrup, Viskumgård, Skjern, Karmark og Hagsholm.

- 19 **I alle de riger og lande ... - Anders Fogh Rasmussen og fortiden!** Publiceret af Birgit Øskov, Ole Bech Knudsen og Anton Blaabjerg. (ISBN 87-90331-28-1) 2003, 60 s., 25 kr.

I anledning af den slægtshistorisk interesserede statsministers 50 års fødselsdag 26. januar 2003 publiceres bidrag til hans anetavle. – Hæftet viser, at slægtsforskere selvfølgelig må inddrage mange andre kilder end blot kirkebøger og folketællinger, hvis der skal kastes blot et minimalt lys over forslægtens liv og færden.

- 20 **Gemmesider IIA og Gemmesider IIB fra nr. 11-20 (1995-1999)** (ISBN 87-90331-31-1 og 87-90331-33-8) 2003, 154 s., pr. stk.: 25 kr., samlet pris: 40 kr. – *Gemmesider I* (hæfte nr. 7) + IIA + IIB: 60 kr.

Genoptryk af ”bevaringsværdige” artikler fra SLÆGTENS numre fra 11-20. Temahæfte tilegnet SSFs første formand Ingvar Musaeus på 80 årsdagen 28.3.2003.

- 21 **Det står skrevet II samt Slægten Brochmanns Herkomst i ny Belysning.** Af Jens Peder Skou (ISBN 87-90331-34-6) 2003, 45 s., 35 kr.

Supplement til den store slægtsbog (nr. 13) med et meget vigtigt afsnit, der *beviser* slægtsforbindelsen mellem den kendte sjællandske biskop Jesper Brochmann (1585-1652) og kancellisekretær Jesper Brochmann (1488-1562). - Forbindelsen gik *ikke* gennem den yngre Jespers far, Køges borgmester Rasmus Sørensen (som *aldrig* har heddet Brochmann), men gennem borgmesterens anden kone, Bodil Jacobsdatter!

Rabatpriser

- **for pjecen 1:** ved køb af 40 stk. og 100 stk. henholdsvis 8 og 5 kr.
- **for hæfterne 2-8, 14, 20:** ved køb af 15 og 40 stk. af samme hæfte henholdsvis 20 og 15 kr.
- **for bogen 10:** ved køb af 40 stk. 25 kr.
- **for bogen 17:** ved køb af 40 stk. 50 kr. pr. stk./ ved køb af 15 stk. 60 kr. pr. stk.

Priserne er incl. moms, men excl. forsendelse. - Publikationerne bestilles hos **SLÆGTENS ekspedition:** Birgit Øskov, Rolighedsvej 56, 9400 Nørresundby ☎ 98 17 63 76. E: bojen@daks.dk

Forsiden

Uniform for 1837 for en menig musketeer i Prins Christian Frederiks Regiment (nuv. Prinsens Livregiment i Viborg). - Efter Chr. V. Bruun: *Danske Uniformer*, 1837ff, genudgivet 1967.